

**Türkiye'nin
CEDAW Komitesi'ne Sunduğu
Yedinci Periyodik Rapor için**

STK Gölge Raporu

CEDAW Komitesi'nin 47. Oturumu için

Temmuz 2016

Hazırlayan

KADEM

(Kadın ve Demokrasi Derneđi)

İçindekiler

Giriş

I. Hukuk ve Hukuksal Eşitlik

II. Kadın Eğitimi

III. Siyasete ve Karar-Alma Sürecine Katılım

IV. Çalışma Yaşamı ve İstihdam

V. Kadın Yoksulluğu

VI. Kadına Yönelik Şiddet

VII. Kadın Sağlığı

VIII. Mülteci Kadınlar

IX. Dezavantajlı Kadınlar

Giriş

Bu Gölge Rapor, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesi'ne sunulmak üzere hazırladığı yedinci dönemsel raporuna ilişkin olarak KADEM tarafından hazırlanmıştır. KADEM, konuyu çalışmak üzere değişik alanlarda uzman ekiplerden masalar oluşturmuş ve bu masaların her birinin yazdığı raporları bir araya getirerek bu Gölge Raporu ortaya çıkarmıştır. Gölge Rapor'un oluşturulması sürecinde Türkiye'nin Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesi'ne sunmuş olduğu 2012 tarihli ara rapor, 2014 tarihli yedinci dönem raporu ile CEDAW'ın Türkiye 7. Dönemsel Ülke Raporuyla İlgili Konu Listesi başlıklı raporu dikkate alınmıştır. Söz konusu bu raporlar ana referans kaynakları olarak ele alınmış olmakla birlikte, Gölge Rapor'un yazılması sürecinde medya taraması yapılmış ve Rapor'da yer alan konularla ilgili gerçekleşen yasal mevzuat incelenmiştir.

Gölge Rapor'da yer alan konular şunlardır: Hukuk, eğitim, siyasal hayat ve karar mekanizmaları, istihdam, sağlık, kadına yönelik şiddet ve mülteci kadınlar. Alt konuların her biriyle ilgili Türkiye'de yaşayan kadınların durumu resmedilmiştir. Kadınların durumu tespit edilirken üç hususa dikkat edilmiştir: Birincisi, her bir konuyla ilgili olarak yedinci dönemde atılmış olan olumlu adımlar tespit edilmiştir. Hükümetin ya da ilgili aktörlerin bu bağlamda attığı olumlu adımların bir analizi yapılmıştır. İkincisi, atılan olumlu adımlara rağmen hala devam etmekte olan sorunlar ortaya konmuştur. Kadınlara ilgili sorunların büyük bir kısmı sosyolojik, antropolojik, siyasal ve kültürel arka planı bulunan köklü sorunlardır. Bu tür sorunların, yasal düzenlemelerle veya takip edilecek politikalarla bir çırpıda çözümlenmesini beklemek büyük iyimserlik olur. Bu bakımdan atılan olumlu adımlara rağmen hala devam etmekte olan sorunlar her bir başlıkla ilgili olarak ayrıntılı biçimde Gölge Rapor'da yer almıştır. Üçüncüsü, devam etmekte olan sorunların üstesinden gelmek için atılması gereken adımlara ilişkin eylem planları üzerinde durulmuştur. KADEM masalarında görev yapan uzmanların titiz çalışmaları sonucunda her bir konuyla ilgili eylem planları önerilmiştir.

Gölge Rapor'da ele alınan konuların bir kısmında kadınların Türkiye'deki olumsuz resmi dünya ortalamasının üzerindedir. Söz gelimi siyasal hayata katılım ve karar mekanizmalarında yer alma noktasında Türkiye dünyadaki ülkeler içinde en gerilerde yer almaktadır. Ama buna karşın eğitim düzeyinin gelişimi, mühendislik ve fen bilimleri alanındaki eğitime yönelme, bürokraside ve eğitim kurumlarında yer alma gibi konularda Türkiye'nin sergilediği performans bazı Avrupa ülkelerinin üzerindedir. Dolayısıyla kadınlara ilgili değerlendirme yapılırken resmin sadece bir tarafına değil, iki tarafına da odaklanarak nesnel ve yapıcı bir tutum içinde olmak önemlidir. Kuşkusuz bu

tarz bir tutum siyasetçiler ve karar alıcılar açısından yol gösterici olacağı gibi onlar için cesaretlendirici de olacaktır.

KADEM olarak Gölge Rapor'un yapıcı bir tutuma hizmet etmesini ve bu bağlamda işlevsel olmasını temenni etmekteyiz.

I. HUKUK VE HUKUKSAL EŞİTLİK

İlgili Maddeler: 1,2,3,4,7,10,11,15,16

Türkiye, 2010 yılından beri gerek uluslar arası sözleşmeler ışığında, gerekse toplumsal değişimin dinamiklerine bağlı olarak başta anayasa olmak üzere yasalarında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik önemli düzenlemeler yapmıştır. Düzenlemelerin gerçekleştirilme sürecinde uluslar arası anlaşmaların yanı sıra, toplumsal dinamikler ve ilgili sivil toplum örgütlerinin talepleri dikkate alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya ilişkin yapılan düzenlemelerin en önemli ayağını anayasada yapılan değişiklikler oluşturmaktadır.

Türkiye, Anayasanın 90. maddesine bir hüküm ilave ederek uluslar arası sözleşmeleri Anayasanın üzerinde tutmuştur. Türkiye'nin taraf olduğu uluslar arası sözleşmelerin iç mevzuat ile çatışması durumunda uluslar arası sözleşme hükümlerinin esas alınacağı fikri anayasa düzeyinde benimsenmiştir. Türkiye böylece başta CEDAW olmak üzere, gerek temel hak ve özgürlükleri, gerekse toplumsal cinsiyet eşitliğini öngören uluslararası normları iç mevzuatının üzerine çıkarmıştır. Bu da iç mevzuatın ve hukuksal normların evrensel değerler doğrultusunda değişimini kolaylaştırmaktadır. 2010 yılından bu yana gerek insan hakları, gerekse toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük atılan adımlarda uluslar arası sözleşmelerin önemli etkisi bulunmaktadır.

Olumlu Yönde Seyreden Gelişmeler

Türkiye 2010 yılından bu yana toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için uluslar arası düzeyde kabul edilen anlaşmalara imza atmış, kendi mevzuatını da köklü biçimde gözden geçirmiştir. İş yasasından ceza yasasına kadar kadının aleyhine olan normlar yasal mevzuattan temizlenmiş, bunun yerine toplumsal cinsiyet eşitliğini öngören ilkeler yerleştirilmiştir. Hukuksal alanda atılan bazı önemli adımlar şunlardır:

1. Türkiye'nin, yedinci CEDAW periyoduna ilişkin attığı en önemli yasal adımlardan biri, Nisan 2011 tarihinde İstanbul'da Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen *Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi*'ne ev sahipliği yapmış olması ve bunu imzalamış olmasıdır. Türkiye, *İstanbul Sözleşmesi* olarak da literatüre giren ve şiddetin boyutunu genişleten sözleşmeyi Mayıs 2011 tarihinde ilk imzalayan ilk ülke olmuştur.

2. Türkiye, anayasada toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayıcı nitelikte köklü bir revizyon yapmıştır. Anayasanın 10, 41, 66 ve 90. maddeleri kadın erkek eşitliğini öngörmüştür. 2004 yılında 10. maddede yapılan değişiklikle “kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir; devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” ifadesi eklenmişti. 2010 yılında söz konusu maddeye, “bu maksatla alınacak tedbirler, eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” ibaresi eklenerek kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yolu açılmıştır.
3. Anayasanın 41. maddesine “aile Türk toplumunun temelidir” ifadesinden sonra gelmek üzere “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” hükmü eklenmiştir. Yine 66. maddesinden Türk vatandaşlığının düzenlenmesiyle ilgili eşitsizlik içeren hüküm çıkarılmıştır.
4. Anayasada 2010 yılında yapılan bir değişiklikle Anayasaya bireysel başvurunun önü açılmıştır. Hak mağduriyetine uğradığını düşünen vatandaşlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ni gitmeden önce Anayasa Mahkemesi’ne bireysel olarak başvurabilmektedirler. Cinsiyet ayrımcılığına maruz kalınması durumunda da Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yapılabilmektedir.
5. 30 Haziran 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6332 sayılı Kanun ile Türkiye İnsan Hakları Başkanlığı yeniden yapılandırılarak, kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip Türkiye İnsan Hakları Kurumu’na dönüştürülmüştür.
6. Bu kurumun daha etkin çalışmasını sağlamak üzere Nisan 2016 tarihinde 6701 Sayılı Yasa ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kurulmuştur. Kurum’un kuruluş yasasında başta “cinsiyet” olmak üzere her türlü ayrımcılık yasaklanmış, ayrımcılık yapılmadığına ilişkin ispat yükümlülüğü karşı tarafa yüklenmiştir. Bu kurumla birlikte kamu kurumlarının insan hakları, ayrımcılık, işkence ve kötü muamele konularında daha etkin çalışmalar yapması hedeflenmektedir.
7. Ayrımcılıkla mücadeleyi öngören kurumlardan biri de Haziran 2012 tarihinden itibaren 6328 sayılı yasa ile kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu’dur. Cinsiyete dayalı ayrımcılık ve hak ihlallerine ilişkin davalar da bu kuruma görülebilmektedir.
8. Mart 2012 tarihinde kabul edilen 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” ile birlikte, kadına yönelik şiddet vakıalarının önüne geçilebilmesi için önemli bir adım atılmıştır. İstanbul Sözleşmesi hükümleri dikkate alınarak hazırlanan yasa ile şiddetin tanımı yeniden yapılmış ve kapsamı genişletilmiştir. Bu bağlamda sadece “fiziksel” değil, “ekonomik ve psikolojik şiddet” mağduru kadınların da korunması amaçlanmaktadır.
9. 4857 sayılı İş Kanunu’nda ayrımcılığı önleyen düzenlemeler yapılmıştır. Kanunun 5/1 maddesinde “dil, ırk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce,

- felsefi inanç, din, mezhep ve gebelik” gibi nedenlere dayalı olarak çalışanlar arasında ayrımcılık yapılamayacağı hükme bağlanmıştır. Aynı yasa, cinsiyet nedeniyle düşük ücret verilemeyeceğini de öngörmüştür.
- 10.4857 sayılı İş Kanunu’nda cinsel tacizle ilgili düzenleme yapılarak bu fiil yasaklanmıştır. Yine 6098 sayılı Borçlar Kanunu ile işverene işçilerini psikolojik (mobbing) ve cinsel tacize karşı koruma yükümlülüğü getirilmiştir.
  - 11.Şubat 2011 tarihinde kabul edilen 6111 Sayılı “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması” başlıklı kanun ile kadınlara istihdam imkanları sağlanması bakımından pozitif ayrımcılık öngörülmüştür. 18 yaşından büyük kadınların istihdam edilmesi halinde belli koşullara göre 12 ila 54 ay süresince sigorta primlerinin işveren hisselerinin İşsizlik Sigortası Fonu tarafından karşılanması öngörülmüştür.
  - 12.Yine 6111 sayılı yasa ile kısmi süreli iş sözleşmesiyle çalışanlar ile ev hizmetlerinde 30 günden az süreyle çalışanların isteğe bağlı sigortalı olabilmeleri için kolaylık sağlanmıştır. Yine 6552 sayılı Kanun’da ev hizmetlerinde çalışanların sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınması sağlanmıştır.
  - 13.657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 108. maddesi, doğum yapan kadınlara ve eşlerine 24 aya kadar ücretsiz izin kullanma hakkını vermektedir. Yine 4857 Sayılı İş Kanunu, doğumdan sonra çalışan kadınlara altı ay ücretsiz izin kullanma hakkını öngörmektedir.
  14. Emekliliği düzenleyen 5434 sayılı yasanın ek 72. Maddesinde yapılan düzenlemeyle bu izinlerin emekliliğe sayılmasına imkan sağlanmıştır. Eylül 2014 tarihinde kabul edilen 6552 sayılı Kanun ile doğum borçlanması kapsamı genişletilerek daha önce iki çocuk için geçerli olan doğum borçlanması üçe çıkarılmıştır. Böylece sigortalı kadınlar üç doğum için kullandıkları izinleri emeklilik için kullanabileceklerdir.
  - 15.6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun 26. maddesinde yapılan değişiklikle sendika ve konfederasyonların faaliyetlerinden yararlanmada üyeleri arasında cinsiyet eşitliği sağlayacakları ve ayrımcılık yapmayacakları hükme bağlanmıştır.
  - 16.Mart 2014 tarihinde Ceza Kanunu’nda yapılan değişiklikle “dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle” bir kişinin kamu mal ve hizmetlerinden faydalanmasının ya da ekonomik bir faaliyette bulunmasının engellenmesi suçu için bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür
  - 17.Yargı kararlarıyla, boşanmış kadının çocuğuna soyadını kullanmasının önü açılmıştır. Kadının boşandıktan sonra velayeti kendisine geçen çocuğuna kendi soyadını verme talebi, 25 Haziran 2015 tarihli Anayasa Mahkemesi Kararıyla Hukuka uygun bulunmuştur

- 18.2010-2018 arası dönemi kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda kadın konusuyla ilgili farklı çalışma grupları kurulmuş ve kadınların toplumsal yaşamın her alanında eşit haklara sahip olacağına ilişkin hedefler benimsenmiştir. Söz konusu planda kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda etkin önlemlerin alınacağı da hedeflenmiştir.
- 19.Başbakanlık tarafından yayınlanan bazı genelgeler toplumsal cinsiyet eşitliğini farklı yollardan sağlamaya çalışmaktadır. 2011 tarihinde yayınlanan "İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) önlenmesi" konulu 2011/7 sayılı Başbakanlık genelgesi bu bağlamda önemlidir.
- 20.Türkiye'de kadın erkek eşitliği alanında önem arz eden bir diğer Genelge de "Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" Konulu 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesidir. Genelge, adından anlaşıldığı gibi kadın istihdamının artırılmasını ve kadınların fırsat eşitliğinden yararlanmasını öngörmektedir. .
- 21.Son olarak bazı Bakanlıklar bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin politikaların belirlemesi ve uygulanması süreçlerinde faaliyet göstermek üzere ortaya çıkan birimlere değinmek gerekir. Kalkınma Bakanlığı bünyesindeki "Kadın Erkek Eşitliği Birimi", Çalışma Bakanlığı bünyesinde yer alan "Cinsiyet Eşitliği Şubesi Müdürlüğü" ile Türkiye İstatistik Kurumu altında bulunan "Toplumsal Cinsiyet Takımı" bu bağlamda zikredilmesi gereken önemli kurumlardır.

Devam Eden Sorunlar

Yukarıda görüldüğü gibi Türkiye 2010 tarihinden itibaren anayasada, hukuksal mevzuatta ve kurumsal yapılanmada toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük önemli adımlar atmıştır. Ancak bu adımlara rağmen toplumsal cinsiyet eşitliğinin etkin biçimde sağlandığını iddia etmek büyük iyimserlik olur. Konuyla ilgili devam eden bazı sorunlar şunlardır:

1. Toplumsal cinsiyet ayrımına ilişkin ayrımcılıklar, önyargılar, belli başlı kalıplar ve tutumların temelinde kökleşmiş kültürel değerlerin yanı sıra sosyolojik, iktisadi ve psikolojik nedenler bulunmaktadır. Yasal düzeyde yapılan iyileştirmelerle toplumsal cinsiyet eşitliği bir noktaya kadar sağlanabilmektedir. Kültürel kalıplara ve tutumlara ilişkin çalışmalar eşgüdümlü olarak yapılmadığı zaman yasalar etkili olamamaktadır.
2. Yasal düzenlemelerin bir kısmı bürokratlar, yöneticiler veya genel olara uygulayıcıların değer yargılarından dolayı etkin biçimde hayata geçememektedir. Kısaca teorik düzeyde yapılan düzenlemeler aynı istikamette uygulamaya konamamaktadır.

3. Çalışanlarla ilgili yapılan iyileştirme düzenlemeleri kamu kurumlarında özel sektöre göre daha etkin işlemektedir. Özel sektörde çalışanlar işten atılma korkusuyla haklarının bir kısmından feragat edebilmektedirler.
4. Özel sektörde çalışma koşulları çoğu zaman çalışanların aleyhine işleyebilmektedir. Yasal düzeyde sağlanan yıllık ve doğum izinleri, mesai şartları vb. gibi haklar uygulamada hayata geçirilememektedir. Özellikle bankacılık sektöründe uzun çalışma saatleri, yasal düzeyde yapılan düzenlemelerin dışında seyredilmektedir.
5. Yasal düzeyde cinsel ve psikolojik tacize karşı sıkı önlemler alınmış olmasına rağmen gerek kamu kurumlarında gerekse özel sektörde bu tür vakaların sürmekte olduğu bilinmektedir. Özellikle cinsel taciz olayı çoğu zaman ya mağdurların kendileri tarafından ya da kurum yöneticileri tarafından örtbas edilebilmektedir.
6. Yukarıda ayrıntılı biçimde analiz edildiği gibi gerek anayasada gerekse değişik mevzuatta toplumsal cinsiyet eşitliği temel hedef olarak benimsenmektedir. Oysa hem kamu kurumlarında hem de özel sektörde belirgin bir cam tavan sendromu var olmaya devam etmektedir.
7. Çoğunlukla örgüt kültüründen, kalıplaşmış yargılardan ve sosyal ağlardan kaynaklanan cam tavan sorunundan dolayı kadınlarla erkekler eşit şartlarda yükselmemektedirler.
8. Yasal düzenlemeler yapılırken konunun tarafları ve ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla bazı durumlarda iletişim kurulurken, bazı durumlarda da sivil toplum örgütlerinden gelen talepler dikkate alınmamaktadır. Söz gelimi İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun kuruluşunu ve işleyişini düzenleyen yasal düzenleme yapılırken sivil toplum kuruluşlarıyla etkili bir iletişim kurulamamıştır.¹

Eylem Planı

Yukarıda ifade edildiği gibi, Türkiye'de yasal mevzuatla uygulama arasında dikkate değer bir farklılık söz konusudur. Yasal düzenlemelerin etkin biçimde hayata geçirilmesi için sıkı takip politikalarının devreye sokulması gerekir. Bu bağlamda aşağıdaki alanlarda birtakım adımların atılması önemlidir:

1. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin yapılan yasal düzenlemelerin etkili olması için kültürel kalıplara ve tutumlara ilişkin çalışmaların da eşgüdümlü olarak yapılması gerekir.
2. Yasal düzenlemeleri uygulamaya sokacak birimlerin yasanın içerdiği amaçlara uygun olarak yeniden yapılanması gerekir. Bununla birlikte uygulayıcıların da bu çerçevede eğitimden geçmesi önemlidir.

---

¹ Mesela kurul üyelerinin seçimi konusunda sivil toplum örgütlerinden gelen talepler dikkate alınmamıştır.

3. Yasal düzenlemelerin uygulamada etkin hale gelmesi için bazı teşvik mekanizmaları devreye sokulabilir. Yasal mevzuatı etkili biçimde uygulamaya sokan yöneticilere ve uygulayıcılara yönelik bir takım ödül ve teşvik mekanizmaları bu bağlamda önemlidir.
4. Yasal mevzuatın hayata geçirilmesi bazı durumlarda teşvik ve ödül mekanizmalarıyla mümkün olmayabilmektedir. Bu bakımdan bazı durumlarda da yaptırım öngören mekanizmalar devreye sokulabilir.
5. Kadınların büyük bir kısmı yasalarla kendilerine sağlanan hakların farkında değildir. Bu bakımdan kadınların kendi haklarının takipçisi olmasını sağlamak için farkındalık çalışmalarıyla bilgilendirilmeleri gerekir. Bu konu ilgili kamu kurumlarının yanı sıra belediyeler aracılığıyla yapılabilir.
6. Yine toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin yasal mevzuat hakkında bilgilere okul müfredatlarında yer verilerek öğrencilerin bunlar hakkında bilgilendirilmesi sağlanabilir.
7. Duruşmaların aleniyeti ilkesi yaygınlaştırılmalı, duruşmanın gizliliği ancak istisnai durumlar için kabul edilmeli ve bu durumlar Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda yapılacak bir değişiklik ile düzenlenmelidir.
8. Duruşmalarda ses ve görüntü kaydı yapılmasını yasaklayan Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 153. Maddesi kaldırılarak mahkemelerin daha şeffaf hale gelmesi sağlanabilir.
9. Duruşmaların dijital ortamlarda izlenebilmesini sağlayacak düzeyde alt yapı çalışmaları ve mevzuat değişiklikleri sağlanarak duruşmalar hakim in kişisel tercihi ne göre tutanak düzenlediği bir süreç olmaktan çıkarılmalı ve şeffaf bir görünüme kavuşmalıdır.
10. Kişisel görüş, siyasi düşünce, toplumsal kodlar ve önyargılara dayalı karar verme sürecinin dışına çıkılması amacıyla hakim ve savcılar in psikolojik ve sosyolojik içerikli mesleki eğitime tabi tutulması önemlidir. Bu tür eğitimlerle yargıçların tarafsız karar verebilme yetisine kavuşturulması temin edilmelidir.

II. KADIN EĞİTİMİ

İlgili maddeler: 3, 10

2012 yılında 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun yanı sıra, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte zorunlu eğitim 8 yıldan 12 yıla çıkarılmıştır. Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması en fazla kız çocuklarına yaramıştır. Zira daha önce sekiz yıllık eğitimin sonucunda okuldan koparılan kız çocukları böylece on iki yıl boyunca zorunlu eğitime tabi tutulmuş olacaktırlar.

2008-2013 dönemi için "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı" hazırlanmıştır. Bu eylem planında, yürütülmekte olan "Haydi Kızlar Okula" kampanyasının devam ettirileceği ve buna ilave olarak "Ana Kız Okuldayız Kampanyası" yürütüleceği hedef olarak benimsenmiştir.

2007-2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda toplumsal cinsiyet kavramına yer verilmemiştir. Kadın konusu ayrı bir başlık olarak alınmamış; bunun yerine kadına "Eğitim Sisteminin Geliştirilmesi" başlıklı bölümde yer verilmiştir. Ne var ki, takip eden beş yıllık dönemi kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda, Türkiye'de kadınların eğitim açısından eşitlikçi bir yapıya kavuşmaları için eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi yönünde politikalar oluşturulması benimsenmiştir.

Bu Plana uygun olarak, 2014-2018 dönemde uygulanacak "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nda eğitim alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yönelik güncelleştirmeler yapılmaya başlanmıştır.

Olumlu Yönde Kaydedilen Gelişmeler

Türkiye, eğitim alanında son yıllarda önemli adımlar atmıştır. Atılan adımların sonucunda eğitim alanında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde olumlu gelişmeler söz konusu olmuştur. Bu bağlamda kaydedilen belli başlı olumlu gelişmeler şunlardır:

1. Gerek hükümet, gerekse sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle sürdürülen okuma yazma kurslarıyla kadınların okur-yazarlık oranı arttırılmıştır. Türkiye'de 2000'de 25 yaş ve üstü okuma yazma bilmeyen kadınların oranı yüzde 27.4 iken, bu oran 2014 yılında yüzde 9.2'ye düşmüştür.
2. Son yıllarda kız çocuklarının okullaşması erkek çocuklara göre daha fazla artmaktadır. 2001-2002 yılında ilköğretim çağındaki erkek çocukların okula gitme oranı yüzde 96.2 iken kız çocuklarının yüzde 88.4 idi. 2013-2014 yılına geldiğimizde erkek çocukların oranı yüzde 98.8'i bulmuş, buna karşın kız çocuklarının oranı yüzde 99.5'a ulaşmıştır.

3. Kız çocuklarının okullaşmasında rol oynayan üç faktörden söz edilebilir: Yasal önlemler, yoksul ailelere yapılan eğitim destekleri ve sürdürülen kampanyalar. 2003 yılında 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda değişiklik yapılarak geçerli bir mazereti olmaksızın ve yapılan tebliğe rağmen çocuğunu okula göndermeyen ailelerin idari para cezası ile cezalandırılacağını öngören düzenleme bu bağlamda önemlidir. Yine Cumhurbaşkanının eşi Emine Erdoğan tarafından yürütülen “Haydi Kızlar Okula” kampanyası, kız çocuklarının okullaşmasında önemli rol oynamıştır.
4. Benzer bir tabloyu ortaokul eğitiminde de görmekteyiz. 2001-2002 eğitim-öğretim yılında ortaokula devam eden erkek öğrencilerin oranı yüzde 53 iken kız öğrencilerin oranı yüzde 42.9 idi. Oysa 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Ortaokul çağındaki erkek çocukların yüzde 94.6'sı, kız çocukların ise yüzde 94.5'i ortaokula devam etmiştir.
5. Benzer olumlu bir tablo da yüksek öğretimde görülmektedir. 2001-2002 yılında yüksek öğretim çağına olup üniversiteye devam eden erkeklerin oranı yüzde 20.2, kadınların ise yüzde 17.4 idi. 2013-2014 yılında ise yükseköğretime devam eden erkeklerin oranı yüzde 38.9 iken kadınların oranı yüzde 40.9'a yükselmiştir. Kısaca, takip edilen politikaların veya toplumsal değerlerde meydana gelen değişimlerin sonucunda yüksek öğretime devam eden kız öğrencilerin oranı erkekleri aşmıştır.
6. Yüksek lisans ve doktora eğitimine devam eden kız öğrenci sayısında da dikkate değer bir artış görülmektedir. Söz gelimi, 2000 yılında yüksek lisans programlarında yüzde 39.6 olan kız öğrenci oranı 2013 yılında yüzde 48.8'e, doktora kayıtlı kız öğrenci oranı da aynı tarihlerde yüzde 37'den yüzde 46.7'ye yükselmiştir.
7. Üniversitelerin yurt sathına yayılması kız çocuklarının üniversite düzeyinde eğitim imkanını arttırmıştır. 2002 yılında 76 olan üniversite sayısı 2015 yılında 193'e ulaşmıştır. Bunun sonucunda yükseköğretim düzeyinde okullaşma oranında büyük artış sağlanmıştır. 2014 yılı itibariyle Türkiye'de, yükseköğretim okullaşma oranları yüzde 40-45 aralığına yükselmiştir.² Bu da kız öğrencilerin üniversite eğitimine kavuşmasında önemli rol oynamaktadır.
8. Uzun süredir üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağının kaldırılmasıyla birlikte başörtüsünden dolayı eğitim haklarından mahrum olan öğrenciler yeniden eğitim haklarına kavuşmaya başladılar. YÖK Başkanı 27 Temmuz 2010 tarihinde üniversitelere bir yazı göndererek “hiçbir öğrencinin başörtüsünden dolayı dersten çıkarılmayacağı” bilgisini vermesiyle birlikte başörtüsü yasağı fiilen üniversitelerden kalkmış oldu. Böylece başörtülü öğrencilere karşı sergilenen ve onları eğitim hakkından mahrum kılan bir ayrımcılığa son verilmiştir.

---

² <http://www.osym2016.com/node/465>

9. Türkiye'nin 2023 hedefleri ve MEB'in ortaöğretime yönelik hazırlamış olduğu 2010-2014 hedefleri kapsamında okulla ilişiği kesilen veya okulu terk eden öğrencilerin oranını 2014 yılı itibariyle yüzde 5'e düşürülmesi hedeflemiştir. Bu hedef AB ülkelerinin sergilediği performansın üzerindedir. Avrupa Birliği'nin 2020 hedefi okulla ilişkisi kesilen öğrenci oranını yüzde 10'un altına düşürmektir.
10. Kadınların eğitim imkanlarından eşit derecede yararlanmalarını sağlamak amacıyla pozitif teşvik anlamında yoksul ailelere eğitim desteği kapsamında Şartlı Eğitim Yardımları uygulanmaktadır. Bu yardımlar doğrudan annelere verilmektedir. Şartlı Eğitim Yardımı, ailelere çocuklarının okulu terk etmemesi koşuluyla verilmektedir. Şartlı Eğitim destekleri kız çocuklarının okullaşmasında büyük rol oynamıştır.
11. Türkiye'de kız öğrencilerin fen ve mühendislik alanlarına karşı giderek artan bir ilgisi söz konusudur. 2010-2011 eğitim-öğretim yılında fen liselerine giden kız öğrencilerin oranı yüzde 43.3 iken bu oran 2015 yılında yüzde 55.4'e yükselmiştir.³ Mühendislik fakültelerinde okuyan kız öğrenci oranı ABD'de yüzde 11 civarında iken bu oran Türkiye'de yüzde 29 düzeyindedir. Bu da kız öğrencilerin, erkeklerin daha fazla yoğunlaştığı mesleklere yöneldiğini göstermektedir.
12. Türkiye'de özellikle 2015 yılından itibaren AB ve Türk hükümeti tarafından desteklenen Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP) yürütölmektedir.⁴ Bu proje kapsamında 2015-2016 yılları arasında 10 pilot ilde 40 okulda 500 civarında gönüllü öğretmen ve yaklaşık 12 bin öğrenci üzerinde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi gerçekleştirilmiştir.⁵ Proje kapsamında öncelikle öğretmen ve öğrenciler "toplumsal cinsiyet" kavramıyla ilgili eğitime tabi tutulmuş, ardından da kız çocukların meslek seçimindeki cinsiyetçi kalıpların kırılmasına yönelik öğrencilere ve velilere bilgiler verilmiştir.
13. ETCEP kapsamında ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında 13 öğrenim programında yer alan 82 kitap incelenmiştir. İncelemelerden elde edilen bilgilerin yer aldığı Revizyon Komisyonu'nun hazırladığı nihai rapor 13 Nisan 2016 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na iletilmiştir.
14. 2003 yılında 2923 sayılı "Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçeleri Öğrenmesi Hakkında Kanun" ile

---

³ MEB, *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2010- 2011*, Ankara: MEB 2011; MEB, *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2015- 2016*, Ankara: MEB, 2016.

⁴ Bu proje AB tarafından karşılanmaktadır. Proje kapsamında 12 milyar TL'ye yakın bir meblağ harcanacaktır. Ayrıntılı bilgi bkz. MEB, *2016 Yılı Performans Programı*. İnternet kaynağı için bkz http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_04/28051255_2016_performans_programi.pdf (Erişim: 23 Haziran, 2016)

⁵ Bu iller Trabzon, İzmir, Urfa, Sivas, Erzurum, Batman, Samsun, Mardin, Malatya ve Karaman'dır.

birlikte farklı dil ve lehçelerin öğretilmesi serbest bırakılmıştır. Bu bağlamda orta öğretimde seçmeli ders statüsünde Kürtçe, Süryanice ve Arapça eğitimin önü açılmıştır. Üniversitelerde bu konuyla ilgili daha ileri düzeyde adımlar atılmıştır. Mardin Artuklu Üniversitesi'nde Yaşayan Diller Enstitüsü kurulmuş, lisansüstü düzeyde Kürtçe, Süryanice ve Arapça eğitim yapılmaya başlanmıştır. Hakkari, Bingöl ve Muş Alparslan üniversitelerinde de Kürdoloji bölümleri açılmıştır.

15. Okullarda toplumsal cinsiyet eğitimi konusunda bir standart oluşturmak amacıyla Ocak 2016'da "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları Kılavuzu" hazırlanmıştır.⁶
16. 7 Mayıs 2015 tarihinde toplanan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Üniversite Çalıştayı Sonuç Raporu"nda "toplumsal cinsiyet eşitliği" dersinin zorunlu ders olarak müfredata dâhil edilmesi, üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin genel kabul görmesinin sağlanması, üniversitelerin idari ve akademik personeline toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığının kazandırılması düşüncesi benimsenmiştir.⁷

Devam Eden Sorunlar

Eğitim alanında yukarıda zikredilen alanlarda olumlu yönde gelişmeler kaydedilmiş olmasına rağmen hala devam etmekte olan ciddi sorunlar bulunmaktadır. Eğitim alanındaki bu sorunları aşağıdaki şekilde zikretmek mümkündür:

1. Okur-yazar olmayan nüfusun büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaya devam etmektedir. 25 yaş ve üstü okuma yazma bilmeyenler içinde erkeklerin oranı yüzde 1.8 iken, kadınlarda bu oran yüzde 9.2 düzeyindedir.⁸ Okuma yazma bilmeyen kadınların büyük bir kısmını Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan kadınlar oluşturmaktadır. Bu sorunun temelinde, bölgede yaşayan orta yaş ve üzeri kadınların eğitim dili olan Türkçeyi bilmemeleri yatmaktadır.
2. 2013 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanunu, 3-5 yaş arasındaki çocukların ana okul eğitimini zorunlu olarak öngörmemiştir. Okul öncesi eğitim alabilen çocuk oranı istenilen düzeyin altında olup sadece yüzde 30.8'dir.
3. Kız öğrencilerin, açık öğretim kurumlarında eğitime devam etmesi erken yaşta evliliğe yol açması bakımından bir sorun alanı olarak görülmelidir.

⁶ Bkz. <http://etcep.meb.gov.tr/yemel-toplumsal-seferberlik-kampanyalari-tamamlandi-detayi-1465819664411> (Erişim: 25 Haziran, 2016).

⁷ Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Üniversite Çalıştayı Sonuç Raporu ile ilgili YÖK Genel Kurulunda Alınan Karar (29.05.2015) için bkz. http://yok.gov.tr/web/guest/anasayfa/-/asset_publisher/MIMLny7g5Y3A/content/toplumsal-cinsiyet-esitligine-duyarli%C4%B1 (Erişim: 24 Haziran, 2016).

⁸ TÜİK, *İstatistiklerle Kadın 2015*, Ankara: TÜİK, 2015.

2015-2016 eğitim yılında açık öğretim ortaokuluna giden öğrencilerin yüzde 62.6'sı kız öğrencilerden oluşmaktadır. 2010-2011 eğitim-öğretim yılında açık liseye giden öğrencilerin yüzde 45.5'i kız öğrenci iken bu oran 2015-2016 eğitim-öğretim yılında hala yüzde 43.3 düzeyinde seyretmektedir.⁹

4. 2006-2007 eğitim-öğretim yılında ortaöğretime başlayan öğrencilerin yüzde 57.6'sı mezun oluncaya kadar okula devam etmiştir. Bu oran 2013-2014 eğitim-öğretim döneminde yüzde 76.7'ye çıkmış olup kız öğrencilerin yüzde 76.1'i, erkek öğrencilerin ise yüzde 77.2'si mezun oluncaya kadar ortaöğretime devam etmiştir. Bu verilere göre ortaokulda okulu terk etme eğilimi azalmakla birlikte hala yüksektir.
5. Öğrencilerin okula devam etmemesinin çok yönlü nedenleri bulunmaktadır. Kişisel tercihler, akran etkisi, toplumsal yargılar, aile kaynaklı sorunlar, öğretmen ve okul ile ilgili sorunlar bu nedenler arasında yer almaktadır. Kız çocuklarının ortaöğretime devam etmemelerinde bu tür nedenlerin yanı sıra esas olarak yoksulluk ve okula ulaşılabilirlik sorunları rol oynamaktadır. Yoksul ailelerin eğitim masraflarını karşılayamaması veya kırsal bölgelerde öğrenci sayısının yeterli olmaması nedeniyle kız çocuklarının uzak bölgelere gönderilmek istenmemesi kız çocukların ortaöğretimden kopmasına yol açmaktadır. Özellikle tarım sektörünün yoğun olduğu bölgelerde kız çocuklarının tarlada çalıştırılması da kız öğrencilerin okulu bırakmalarına yol açmaktadır.
6. 2012 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre kız çocuklarının okulu terk etme nedenleri olarak, ailelerin eğitimin önemine inanmaması (%56.5), çocuk sayısının fazla olması (%52.5), yoksulluk (%48), erken yaşta evlendirme (%45.9) ve ailelerin parçalanması (%45.3) şeklinde tespit edilmiştir.¹⁰
7. 2008-2013 yılları arasını kapsayan dönem için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nın hedefleri arasında eğitimcilerin, eğitim programlarının ve eğitim materyallerinin "toplumsal cinsiyet eşitliğine" duyarlı hale getirileceği hedeflenmişti. Bu kapsamda YÖK'ün, eğitim fakülteleri lisans ve yüksek lisans müfredatlarında toplumsal cinsiyet eşitliği konularına yer vermesi öngörülmüştü. Ne var ki, bu olumlu kararın hayata geçirildiğine ilişkin herhangi bir göstergeye

---

⁹ MEB, *2010-2011 Eğitim İstatistikleri*, Ankara: MEB, 2012.

¹⁰ 2012 yılında UNICEF'in desteği ile MEB tarafından "Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terk Sebepleri ile Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocukların Eğitim ve Çalışma Durumları ile İhtiyaçlarının Belirlenmesi" araştırması yapılmıştır. Araştırma kapsamında, 15 ilde sınıf tekrarı yapan 2599, ortaöğretime terk eden 2574 ve örgün eğitime katılmayan 2466 öğrenci ile anket; 480'i öğrenci olmak üzere, öğretmen ve velilerin de dahil olduğu 1440 kişi ile görüşme yapılmıştır.

rastlanmamaktadır. YÖK tarafından bu konuda hazırlanmış bir rapor veya çalışma bulunmamaktadır.

8. 2008-2013 dönemi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nda aynı hedef doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı'na da oldukça ağır görevler yüklenmişti. Ne var ki, bu hedefler doğrultusunda Milli Eğitim tarafından gerçekleştirilen çalışmaların sayısı son derece az ve yetersizdir.

Eylem Talepleri

Eğitim alanıyla ilgili devam etmekte olan sorunların üstesinden gelebilmek için ciddi ve süreklilik arz eden politikaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Kamu otoritesinin, bir yandan gerekli yasal düzenlemelerle, bir yandan da bilinçlendirme çalışmalarıyla konuya neşter atması gerekir. Konuyla ilgili geliştirilmesi gereken belli başlı eylem talepleri şu şekilde vurgulanabilir:

1. Okuma yazma bilmeyen kadınlara yönelik açılan kursların arttırılarak devam etmesi önemlidir. Yukarıda ifade edildiği gibi, bu tür kurslar orta ve üstü yaşlardaki kadınların okuma-yazmaya karşı ilgisini geliştirmektedir. Bu tür kursların özellikle kadınlarda okuma-yazma oranının düşük olduğu Doğu ve Güneydoğu illerinde yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır.
2. Okul öncesi eğitim üzerinde ciddiyetle durulmalıdır. Avrupa Birliği ülkelerinde okul öncesi çocukların eğitime katılma oranı yüzde 88.4 düzeyindedir. Türkiye'de de okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi ve kız çocuklarının bu imkandan yararlanmaları sağlanmalıdır.
3. Türkiye'de zorunlu eğitim 4+4+4 formülüne göre uygulanmakta olup 12 yıldır. Son 15 yılda ortaöğretime devam eden öğrenci oranı büyük oranda artmasına rağmen yaklaşık olarak hala yüzde 20 civarında öğrencilerin örgün eğitime devam etmediği görülmektedir. Ortaöğretime devam etmeyen öğrencilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında kız öğrencilerin erkeklerden yüzde 0.9 oranında daha fazla olduğu görülmektedir. Cinsiyetler arası fark az olmakla birlikte ortaöğretime devam etmeyen öğrencilerin okula devam etmeleri yönünde daha kararlı politikalar geliştirilmelidir.
4. Kız öğrencilerin okulu terk etmelerinin engellenmesi için gerek okul yönetimi, gerek öğretmenler ve gerekse milli eğitim müdürlükleri harekete geçirilerek okulu bırakma yönünde eğilim sergileyen öğrencilerin tespit edilip, öğrencilerin ve ailelerin ikna edilmesine yönelik etkili çalışmaların yapılması gereklidir. Bu konuda bir adım daha ileri giderek ulusal düzeyde farkındalık çalışmalarının yapılmasında yarar vardır.
5. Kız çocuklarının okulu erken terk etmelerinin önüne geçilmesi için erken yaşta evlilikleri ortadan kaldıracak önlemler geliştirilmeli ve ergenlik

çağına girmemiş kız çocuklarının, velinin rızası dahilinde evlenme olanağı ortadan kaldırılmalıdır.

6. Kız çocukların ortaöğretimi terk etmelerine neden olan tarlada çalışma mecburiyetini sağlayan şartlar ortadan kaldırılmalıdır. Bu durumda olan ailelere yardım edilerek veya okul süresi ve müfredatı ilgili yerlerde buna göre esnetilerek kız çocuklarının okuldan kopmasının önüne geçilmelidir.
7. Yükseköğretimde toplumsal cinsiyet kalıpları hala devam etmektedir. Teknik bölümlerden mezun olan öğrencilerin daha iyi şartlarda çalıştığı gerçeğini dikkate aldığımızda kız öğrencilerin bu tür bölümlere yönlendirilmesi konusunda daha aktif bir tutum benimsenmelidir.
8. Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi kapsamında okul kitaplarındaki toplumsal cinsiyet kalıplarının tespit edilmesine ve çıkarılmasına yönelik çalışmaların artırılması gerekir. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesinde bu konuya yer verilmesi ve bir sonraki dönemde üzerine düşen görevleri yerine getirmesi konusunda daha duyarlı olunmalıdır.
9. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin çalışmaları okul öncesi eğitimden itibaren başlatmak gerekir. Toplumsal kalıplar ve değer yargıları çocukların zihniyet dünyasında bu yaşlarda henüz tam olarak yerleşmediği için bu dönemde yapılacak eğitim çalışmaları daha kalıcı ve etkili olacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin eğitimin okul öncesi eğitimden üniversiteye kadar yaygınlaştırılması önemlidir. Bu bağlamda YÖK 2008-2013 Dönemi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı kapsamında kendisine yüklenen yükümlülüğü yerine getirmelidir.
10. Öğretmen, idareci ve veliler başta olmak üzere eğitim sektöründe yer alan bütün paydaşların toplumsal cinsiyet farkındalık eğitimi alması sağlanmalıdır
11. Okullarda kullanılan stratejik planların, ders çalışma programlarının ve rehberlik planlarının hazırlanmasında toplumsal cinsiyet eşitliği göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.
12. Halk eğitim merkezleri başta olmak üzere, yaygın eğitimde yer alan kurumların vermiş olduğu eğitimler, toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi göz önünde tutularak yeniden yapılandırılmalı ve mevcut programlarda iyileştirmeler yapılmalıdır.

III. SİYASETE VE KARAR ALMA SÜRECİNE KATILIM

İlgili maddeler: 3; 7-a,b,c; 8

Siyasi hayata ve karar mekanizmalarına katılım, kadınların kişisel gelişimine hizmet ettiği gibi, demokrasinin yerleşmesini, demokratik kanalların ve aktörlerin çeşitlenmesini ve insan kaynağının harekete geçmesini de sağlar. Dünyadaki örneklere bakıldığında kadınların siyasal hayatta ve karar mekanizmalarında yer alış oranlarıyla demokrasinin yerleşmesi arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu görülür. Gelişmiş demokrasilerde kadınlar erkeklerle tümüyle eşit olmasalar bile siyasal yaşamın değişik kademelerinde ve değişik karar mekanizmalarında etkin biçimde yer almaktadırlar. Kadınların siyasi hayata katılmasında siyasi partiler önemli kanallardan birini oluşturmakla birlikte, başka kanalların da mevcut olduğu bir gerçektir. Bu bağlamda meslek kuruluşlarıyla sivil toplum örgütleri de siyasal katılıma aracılık eden önemli kanallardır.

Kadınların siyasi hayata katılımını sağlayan önemli uluslar arası düzenlemeler bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından 1952 yılında kabul edilen *Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşme* kadınların eşit düzeyde siyasi hayatta yer almasıyla ilgili önemli bir referanstır. Yine BM öncülüğünde düzenlenen Dünya Kadın Konferansları ile CEDAW'ın üye ülkelerden beklediği adımlar kadınların siyasi hayata katılımını teşvik edici önemli uluslararası dayanakları oluşturmaktadır.

Türkiye'de Anayasanın 67, 68 ve 70. maddelerine göre kadınlar seçme ve seçilme, siyasi parti kurma ve siyasi partilere katılma bakımından erkeklerle eşit haklara sahiptirler. Siyasi Partiler Kanunu'nun 83. maddesinde siyasi partilere üyelikte dil, ırk, renk, cinsiyet, mezhep ve dini ayrıma bakılmaksızın herkesin eşit olduğu ifade edilmiştir. Kısaca yerel mevzuata bakıldığında kadınların erkeklerle eşit düzeyde siyasi hayata katılma hakkına sahip oldukları görülmektedir.

Ne var ki, konuyla ilgili uluslar arası anlaşmaları imzalamasına ve yasalarında kabul edilen eşitlik anlayışına rağmen kadınlar, Türkiye'de siyasal hayatta ve karar mekanizmalarında erkeklerle eşit oranda temsil edilmemektedirler. Kadınların siyasi hayattaki ve karar mekanizmalarındaki oranı dünya ortalamasının altındadır. Türkiye'de son yıllarda bu konuda dikkate değer bir iyileşme eğilimi göze çarpmakla birlikte hala devam etmekte olan sorunlar bulunmaktadır.

Olumlu Yönde Seyreden Gelişmeler

Siyasi hayata ve karar mekanizmalarına katılım konusunda bazı alanlarda olumsuz bir tablo bulunmakla birlikte bazı alanlarda da olumlu gelişmeler söz konusudur. Olumlu gelişmeler aşağıdaki maddeler halinde belirtilebilir:

1. Kadınların Meclis'teki oranında artan bir eğilim bulunmaktadır. Kadınlar Türkiye'de ilk kez 1935 yılında yüzde 4.5 oranında bir oranla Meclis'te yer aldılar. O tarihten sonra 2007 yılına kadar bir daha da bu oran yakalanamadı. Cumhuriyet tarihinde ilk kez 2007 tarihinde yüzde 4.5 eşiği aşılarak kadınların Meclisteki oranı yüzde 9.1'e ulaşmıştır. Bu oran 2011 seçimlerinde yüzde 14.4'e, Haziran 2015 genel seçimlerinde de yüzde 17'ye ulaşmıştır. Ne var ki, beş ay sonra gerçekleştirilen 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde bu oran yeniden yüzde 14.7'ye gerilemiştir. 1 Kasım seçimleri istisna tutulursa genel olarak kadınların Meclis'te yer alma sürecinin yükselen bir trende sahip olduğu görülür.
2. Benzer bir yükselme trendi de yerel yönetimlerde göze çarpmaktadır. İl genel meclislerinde yer alan kadınların oranı 1994 yerel seçimlerinde yüzde 0.9 iken, bu oran 1999 seçimlerinde yüzde 1.6'ya, 2004 seçimlerinde yüzde 2.3'e, 2009 seçimlerinde yüzde 3.5'e, 2014 seçimlerinde de yüzde 4.8'e çıkmıştır. Aynı tarihlerde belediye meclislerindeki kadın oranları da sırasıyla yüzde 0.9, yüzde 1.4, yüzde 1.7, yüzde 4.5 ve son olarak 2014 seçimlerinde yüzde 10.7 düzeyinde olmuştur. Bu verilere göre son iki seçim arasındaki artış yüzde 100'ün üzerindedir. Belediye başkanı oranı 1994 ile 2004 seçimleri arasında yüzde 0.5 düzeyinde iken, 2009 seçimlerinde yüzde 0.9, 2014 seçimlerinde ise yüzde 2.9 düzeyine çıkmıştır. Bugün 30 büyükşehir belediyesinin üçünü kadın başkanlar yönetmektedirler.
3. Kadınların Meclis'teki temsilinde niceliksel ve niteliksel etki birbirinden farklı olabilmektedir. Türkiye'de az sayıda kadın Meclis'te yer almasına rağmen, kadınlar lehine önemli gelişmelere imza atarak nitelikli bir temsile sahiptirler. Mesela 2001 yılında Meclis'te kabul edilen Medeni Kanun'un geçmesinde dönemin kadın milletvekillerinin etkin rolü olmuştur.¹¹
4. Kadınların siyasi hayatta daha fazla yer almasını sağlamak üzere kota ve pariteye ilişkin tartışmalar Türkiye'nin gündemine girmeye başlamıştır. Bu tartışmaların sonucunda HDP kendi bünyesinde kota uygulamasını başlatmışken, CHP, 2012 yılında gerçekleşen kurultayda tüzüğünü değiştirerek kadınlara yüzde 33 oranında kota öngörmüştür. Ancak o tarihten sonra gerçekleşen genel seçimlerde ve yerel seçimlerde kota uygulanmamıştır. Mesela CHP'nin 2016 yılı itibariyle Meclis'teki kadın oranı yüzde 15 düzeyindedir. Kota ve parite uygulamasının çok boyutlu

---

¹¹ Bkz. Ayşe Ayata ve Fatma Tütüncü "Critical Acts without a Critical Mass: The Substantive Representation of Women in the Turkish Parliament. *Parliamentary Affairs*, 61 (3), 461–75.

olarak tartışılması önemlidir ve bu tartışmaların Türkiye gündemine girmiş olmasının anlamlı bir gelişme olarak kaydedilmesi gerekir.

5. Siyasi partiler son yıllarda kadınların siyasete katılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Kadınlar değişik siyasi partilerin hem kadın kollarında aktif biçimde yer almaya başlamış hem de partiler bünyesinde üye olarak mobilize olmuşlardır. 2014 yılı itibariyle Ak Parti üyelerinin yüzde 49'unu kadınlar oluşturmuştur. Bu da parti üyelerinin neredeyse yarısının kadınlardan oluştuğu anlamına gelmektedir. Yine CHP üyelerinin yüzde 29'unu, HDP üyelerinin yüzde 25'ni, MHP üyelerinin de yüzde 16'sını kadınlar oluşturmuştur.¹²
6. Kadınlar siyasi partilerin kadın kollarında bir yandan toplumsal ve siyasal hayata karşı ilgi göstermekte, bir yandan da sosyalleşme faaliyetleri içinde yer alarak kişisel gelişimlerini sağlamaktadırlar. Gerek partiler, gerekse sivil toplum kuruluşları, kadınların kadın sorunlarına karşı daha duyarlı hale gelmelerinde, kadınlarda kimlik, aidiyet ve farkındalık geliştirmesinde, proje deneyimi kazanmasında, sosyal sorumluluk alanında gönüllülük motivasyonu edinmesinde önemli roller üstlenmektedirler.¹³
7. Kadınlar sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine etkin biçimde katılmaktadırlar. Son yirmi yılda gerek seküler kesimler arasında, gerekse muhafazakar çevrelerde gündem belirleyici güce sahip olan etkin kadın sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır. Kadınların siyasete karşı ilgisini arttırma noktasında KA-DER, İslami kesimlerdeki kadın hakları ihlallerini kamuoyunun gündemine taşıma noktasında AK-DER, yine kadınların kamusal alana çok yönlü katılımını sağlama ve maruz kaldığı mağduriyetlere karşı mücadele etme noktasında KADEM önemli kadın sivil toplum kuruluşları olarak dikkat çekmektedirler.
8. Gerek siyasi partiler düzeyinde, gerekse belediyeler düzeyinde kadınlara ve kadın sorunlarına karşı belli bir duyarlılığın gelişmekte olduğunu görüyoruz. Özellikle başarılı faaliyetleriyle ön plana çıkan bazı Kent Konseyleri bünyesinde yer alan kadın meclisleri kadınların toplumsal ve siyasal alandaki hareketliliğini sağlamada önemli işlevler üstlenmiş durumdadır.
9. Siyasi hayata ve karar mekanizmalarına katılım konusunda altı çizilmesi gereken olumlu gelişmelerden biri de başörtüsü yasağının kaldırılmış olmasıdır. Kamu kurumlarında uygulanmakta olan başörtüsü yasağının Ekim 2013 tarihli Başbakanlık genelgesine binaen kaldırılmasıyla birlikte başörtülü kadın milletvekilleri Meclis'te yer almaya başlamıştır. Bunun da

---

¹² KA-DER, Kadın İstatistikleri 2012-2013, İstanbul: KA-DER. İnternet kaynağı için bkz <http://ka-der.org.tr/tr-TR/Page/Show/400/kader-istatistikleri.html> (Erişim: 20 Haziran, 2016).

¹³ Ömer Çaha ve Havva Çaha, *Yerelde Tango: Kadın Örgütleri ve Yerel Demokrasi*, Ankara: Orion, 2012, ss. 248-287.

başörtülü kadınlar arasında siyasete karşı ilgiyi arttırıcı bir etkiye sahip olacağı beklenmektedir.

10. Siyasi hayata katılım konusunda kadınlar lehine kaydedilmesi gereken olumlu gelişmelerden biri de kadınların iyi yönetici veya iyi siyasetçi olabileceğine ilişkin kanaatlerin toplumda yaygınlık kazanmasıdır. Kadınların evinde oturması, kamusal alandaki faaliyetlerinse erkeklere bırakılması yönündeki geleneksel kalıplarda önemli bir değişim meydana gelmektedir. Kadınların her mevkide erkekler gibi başarılı biçimde yer alabileceğine ilişkin düşünce Türkiye’de giderek yaygınlaşmaktadır.¹⁴

Devam Eden Sorunlar

Kadınların siyasi hayata ve karar mekanizmalarına katılmalarıyla ilgili olumlu bir trend bulunmakla birlikte devam etmekte olan önemli sorunlar hala mevcuttur. Söz konusu sorunlar ana hatlarıyla şunlardır:

1. Haziran 2015 genel seçimlerinde Cumhuriyet tarihinin en yüksek oranı olan yüzde 17’lik temsil, beş ay sonra Kasım ayında gerçekleşen seçimlerde yüzde 14.7’e düştü. Bu da parti yönetimlerinin, Kasım seçimlerinde kadınları arka plana atmalarından, seçilemeyecek sıralardan aday göstermelerinden veya aday listelerinden çıkarmalarından kaynaklanmıştır. Gerek ekonomik kriz dönemlerinde, gerekse siyasi kriz dönemlerinde ilk gözden çıkarılanlar genelde kadınlar olmaktadır. Kasım 2015 genel seçimleri Meclis’in kendi içinden bir hükümet çıkaramamasının sonucunda hükümet krizine çözüm bulmak üzere yapılmıştı. Bu süreçte gözden çıkarılanlar kadınlar olmuştur. Haziran ayında yapılan seçimlere göre kadın milletvekili sayısı 17 kişi azalmıştır (98’den 81’e düşmüştür).
2. Temmuz 2016 tarihi itibarıyla Meclis’teki kadın milletvekili oranı yüzde 14.7’dir. Oysa Parlamentolar Arası Birliğin 1 Mayıs 2016 verilerine göre dünya parlamentolarındaki kadın milletvekillerinin oranı yüzde 22.7 düzeyindedir. Kadın milletvekillerinin bölgesel oranlarına bakıldığında şu tabloyla karşılaşıyoruz: İskandinav ülkeleri yüzde 41.1, Amerika yüzde 27.5, AGİT üyesi Avrupa ülkeleri yüzde 24.3, Sahra altı Afrika ülkeleri yüzde 23.1, Asya ülkeleri yüzde 19.3, Arap ülkeleri yüzde 18.4 ve Pasifik ülkeleri yüzde 13.5.¹⁵ Bu verilere göre Türkiye parlamentosunda yer alan kadın milletvekili oranı Afrika ve Arap ülkeleri ortalamalarından daha düşüktür.

---

¹⁴ Havva Çaha, Sare Aydın ve Ömer Çaha, *Değişen Türkiye’de Kadın*, İstanbul: KADEM Yayınları, 2014, ss. 251-286.

¹⁵ Inter Parliamentary Union, *Women in National Parliaments*, <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> (Erişim: 27 Haziran, 2016)

3. Benzer olumsuz bir tabloyu yerel yönetim meclislerinde de görmekteyiz. Türkiye’de belediye meclislerindeki kadınların toplam ortalaması ilk kez 30 Mart 2014 yerel seçimlerinden sonra yüzde 4.5’ten yüzde 10.7’ye yükselmiştir. Belediye başkanı oranı da yüzde 0.9’dan yüzde 2.7’ye yükselmiştir. Bu yükseliş kendi içinde dikkate değer olmakla birlikte dünya ortalamalarına göre çok düşüktür. Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler adlı kuruluşun verilerine göre dünyada kadın belediye başkanı oranı yüzde 9, belediye meclis üyesi oranı ise yüzde 21 düzeyindedir.¹⁶
4. Partilerin kadın kollarında yoğun biçimde faaliyet gösteren kadın kolları mevcuttur. Bazı partilerin kadın kolları sadece seçim süreçlerinde değil, seçim süreçlerinin dışındaki zamanlarda da aktif biçimde faaliyet göstermektedirler.¹⁷ Ne var ki, kadınlar partilerde bu denli aktif olmasına ve hatta bazı partilerin taşıyıcı gücünü oluşturmasına rağmen temsil mekanizmalarında fazla göze çarpmamaktadırlar.
5. Bürokrasinin üst düzey pozisyonlarında yer alan kadınların varlığı sembolik sayılır düzeyde azdır. 2016 tarihi itibariyle 2 kadın müsteşar yardımcısı bulunurken, müsteşar veya genel müdür pozisyonunda herhangi bir kadına yer verilmemiştir. Mülki idareye bakıldığında 2079 mülki idare amiri içinde sadece 3 kadın vali, 10 vali yardımcısı, 17 kaymakam bulunmaktadır. Yine Türk Dışişleri’nde görev yapan 229 Büyükelçiden sadece 32 tanesi kadındır. Benzer bir tablo üniversitelerde de göze çarpmaktadır. Ocak 2015 tarihinde 176 üniversitenin sadece 14’ünde kadın rektör bulunmaktadır.
6. Kamu kurumlarında kadınların aleyhine görülmekte olan olumsuz tabloyu meslek kuruluşlarıyla sivil toplum kuruluşlarında da görmekteyiz. Türkiye’deki meslek kuruluşlarının hiçbirinde kadın başkan yoktur. Hatta birçoğunun yönetim kurullarında da kadınlara yer verilmemektedir.¹⁸ Mesela Türkiye’nin en büyük meslek kuruluşu olan Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonunun 15 üyelik yönetim kurulunda tek bir kadın yer almamaktadır.
7. Türkiye’deki sendikal hayatta da kadınlara ne yazık ki yer yoktur. Hiçbir sendikanın yöneticisi kadın olmadığı gibi birçoğunun yönetim kurullarında da herhangi bir kadına yer verilmemiştir. Mesela Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun yönetim kurulunda hiçbir kadın yokken, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun 26 kişilik yönetim kurulunda sadece bir kadına yer verilmiştir.¹⁹

---

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.uclg.org/en/resources/publications>

¹⁷ Bkz. Yeşim Arat *Political Islam in Turkey and Women’s Organizations*. İstanbul: TESEV, 1999.

¹⁸ Konuyla ilgili ayrıntılı bir tablo için bkz. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı Taslağı: 2015-2020*, s. 168.

¹⁹ A.g.e.

8. Bu tür verileri dikkate aldığımızda kadınlara karşı işleyen belirgin bir “cam tavan” sendromunun yaşanmakta olduğunu görüyoruz. Kadınlar, yönetim kademelerine doğru yükseldikçe görünmeyen bir takım engellere takılarak aşağı düzeydeki pozisyonlarda kalmakta, üst düzeydeki yönetim kademelerine ise erkekler çıkmaktadır. Kadınların üst düzey pozisyonlara yükselememesinde rol oynayan bir takım nedenler vardır. Bu nedenleri eril örgüt kültürü, kadınlara karşı var olan yerleşik kalıplar ve önyargılar, sosyal ağlar, rol modellerin eksikliği şeklinde saymak mümkündür.
9. Kadınlara karşı yerleşik kalıplar ve önyargılar Türk toplumunda sadece ortalama vatandaşlar düzeyinde değil, aynı zamanda aydınlar ve sanatçılar arasında da yaygındır. Bir sanatçının Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki kadınları kastederek söylediği şu sözler bu bağlamda kalıplaşmış yargılara bir örnek oluşturur: *“Okuma yazma bilmeyen, oyuna parmak basan bir kardeşimizle, ablamızla, annemizle 3 üniversite bitirmiş birinin birer rey hakkı olması adil mi geliyor size sorarım. Hiç hakça değil. Bana adil gelmiyor bu vaziyet. Herkes seçebilmeli tabii. O parmak basan ablamız muhtarını seçsin, biraz daha iyi eğitim alanı belediye başkanını seçsin.”*
10. Sanatçının bu ifadeleri, iki yüz yıllık modernleşmenin en temel değeri olan hukuksal ve siyasal eşitlik düşüncesinin yanı sıra fırsat eşitliğine de bir meydan okuma niteliğindedir. Türkiye’de bazı aydınların ve sanatçıların herkesin dil, din, mezhep, cinsiyet, eğitim düzeyi ve sınıf gibi farklılıklara bakılmaksızın eşit olduğu düşüncesini hazmedemedikleri ve bu kategorilerden bazılarında tabi olan kadınlara tepeden baktıkları ciddi bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Eylem Planı

Kadınların siyasi hayattaki ve karar mekanizmalarındaki temsilini arttırmak için yasal düzenlemelerin yanı sıra, kültürel bakış açısının ve zihniyet değişiminin sağlanmasına ihtiyaç vardır. Bu yönde atılacak kararlı adımlarla kadın temsilinde kabul edilebilir düzeye ulaşılabilir. Bu bağlamda atılacak bazı adımlar şu şekilde zikredilebilir:

1. Başta anayasa olmak üzere ilgili mevzuatın, kadının temsilinin arttırılması perspektifinden hareketle gözden geçirilmesi gerekir. Bu bağlamda siyasi partiler kanunu ile seçim kanununda gerekli değişiklikler yapılarak kadınların temsilinin arttırılması hedeflenmelidir. Kadınların meslek kuruluşlarında ve sendikalardaki temsilini arttırmak için de söz konusu kuruluşların mevzuatlarında değişikliğe gidilmelidir.
2. Siyasi partilerin kadın kollarının güçlendirilmesi ve parti politikalarının belirlenmesinde etkin hale getirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Partilerin hangi politikaları takip edeceği, kimlerin hangi mevkilere geleceği, hangi kadının milletvekilliğine, ulusal ve yerel

meclislere aday gösterileceği gibi hususlardaki karar mekanizmalarına kadın kollarının da dahil edilmesi sağlanmalıdır. Kadın kollarının etkin ve güçlü birimler haline gelmesi için partilere ayrılan bütçenin bir kısmı kadın kollarına tahsis edilmelidir.

3. Gelişmiş demokrasilerde kadınların yerel yönetimlere katılım kanalları daha fazladır. Yerel yönetimlerin, yerleşim birime en yakın yönetimler olması ve ulusal meclislere göre daha fazla ulaşılabilir idari kurumlar olması kadınlar için önemli bir avantajdır. Kadınların yerel düzeydeki kararlara etkin katılımını sağlamak için yerel yönetimler bünyesindeki kadın meclislerinin daha etkin ve işlevsel hale getirilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır. Yine kent konseyleri bünyesinde yer alan kadın meclislerinin, karar mekanizmalarına ortak olmaları sağlanmalı ve bütçe imkanları bakımından etkin kurumlar haline getirilmelidirler.
4. Kadınların sivil toplum kuruluşlarındaki etkinliğini geliştirmeye yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Bu bağlamda belediyeler bünyesinde sivil toplum kuruluşlarından sorumlu bir birimin bulunması ve bunların sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine destek vermesi büyük önem arz eder. Kadın sivil toplum kuruluşlarının en önemli sorunları mekan bulmada ortaya çıkmaktadır. Belediyelerin kadın sivil toplum örgütlerine mekan tahsis etmesi, faaliyetlerini duyurmalarına yardımcı olması, faaliyetleri için araç desteği sağlaması bu bağlamda önemlidir.
5. Kamu kurumlarında, büyük elçiliklerde, belediyelerde kadınların üst düzey makamlara yükselmelerini engelleyen veya zorlaştıran engeller tespit edilerek temizlenmelidir. Yükselme süreçlerinin, kadınların özel durumları (hamilelik ve annelik) dikkate alınarak bu süreçlerin kadınların lehine işleyecek hale getirilmesi gerekir. Kadınların özel durumlarını dikkate almayan bir rekabet sisteminde kadınların geride kalması kaçınılmazdır.
6. Kadınların siyasal hayata ilgisinin geliştirilmesi için farkındalık çalışmalarının yapılması önemlidir. Bu bağlamda ilkökul eğitiminden başlamak üzere kız öğrencilerin karar mekanizmalarına katılımı sağlanmalıdır. Özellikle üniversitelerdeki öğrenci kulüplerinde ve öğrenci konseylerinde kız öğrencilerin daha etkin rol alarak liderlik deneyimi kazanmaları sağlanmalıdır.
7. Partilerin gerek genel olarak herkese, gerekse özel olarak kadınlara yönelik “siyaset okulu” veya “siyaset akademisi” gibi faaliyetlerinin sürdürülmesi gerekir. Yine belediyelerin bu tür faaliyetlere kaynak tahsis ederek kadınları siyaset konusunda eğitmesi önemlidir. Bu bağlamda temel siyasi kavramlar, süreçler, yaklaşımlar, düşünceler, deneyimler kadınlara aktarılarak siyasete karşı ilgili hale gelmeleri sağlanabilir.

IV. ÇALIŞMA YAŞAMI VE İSTİHDAM

İlgili Maddeler: 3, 11, 13, 14

Türkiye yasal düzenlemelerle ve geliştirdiği politikalarla bir yandan kadının iş yaşamında ayrımcılığa maruz kalmasını önlemeye, bir yandan da kadın istihdamının gelişimini sağlamaya çalışmaktadır. Bu konuda son yıllarda başta anayasa olmak üzere yasalarda ciddi bir revizyona gidilmektedir.²⁰ Anayasanın 50/2. maddesinde “küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma bakımından özel olarak korunurlar” ifadesiyle kadınların gebelik ve doğum hallerinin yanı sıra, maden ocakları gibi ağır işlere karşı korunacakları garanti altına alınmıştır.

Türkiye, yasalarda var olan eşitliği çalışma yaşamının her alanına taşımak amacıyla konuyu 2014-2018 yılları arasındaki beş yılı kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda kapsamlı biçimde ele almıştır. Söz konusu plana “Aile ve Kadın” adlı bir başlık konmuş ve bu başlık altında kadının çalışma şartlarının iyileştirilmesine ilişkin hedefler ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır. Çalışma şartlarının eşitlikçi bir temel üzerinden iyileştirilmesine ilişkin olarak Plan'da şunlar hedeflenmektedir: Kadın istihdamının artırılması, eğitim ve beceri düzeylerinin geliştirilmesi, aile ve iş yaşamlarının uyumlaştırılması, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, ebeveyn izni gibi esnek modellerin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık geliştirilmesi.

Alınan bu tür önlemlere rağmen Türkiye'de kadınlar çalışma yaşamında dezavantajlı konumda bulunmaya devam etmektedirler. Kadınların işgücüne katılım oranı Ocak 2015 tarihi itibarıyla yüzde 33.3 düzeyindedir. Bu oran gelişmiş ülkelerin çok altındadır. Dünya Ekonomik Forumu Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi'ne göre Türkiye “genel endeks” sıralamasında 142 ülke içinde 125. sırada, “ekonomik katılım ve fırsatlar” kategorisinde ise 132. sırada yer almaktadır. Türkiye'de kadının çalışma şartlarının iyileştirilmesine ve istihdamının artırılmasına yönelik atılan olumlu adımlara rağmen devam etmekte olan ciddi sorunlar bulunmaktadır.

Seyreden Olumlu Gelişmeler

Türkiye'de kadının işgücü içindeki payını ve istihdam imkanlarını geliştirmeye dönük atılan birtakım olumlu adımlar söz konusudur. Atılan belli başlı adımlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

---

²⁰ Söz konusu yasalar “Hukuk ve Yasal Eşitlik” bölümünde ayrıntılı biçimde verilmiştir

1. Kadın istihdamını arttırmaya yönelik olarak, Mayıs 2010'da "Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" konulu Başbakanlık Genelgesi yürürlüğe girmiştir. Bu Genelge sonrasında kadınların istihdam alanında karşılaştıkları sorunları çözmeye yönelik olarak "Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu" oluşturulmuştur. Kurulun etkin çalışmasıyla kadın istihdamı konusunda olumlu gelişmelere imza atılabilecektir.
2. 2002'de yüzde 49.5 olan ücretsiz çalışan kadın oranı 2014 yılında yüzde 31'e düşmüş; buna karşın ücretli işlerde çalışan kadın oranı yüzde 56'ya yükselmiştir. Bunda rol oynayan önemli faktörlerden biri köyden kente göçtür. Tarım alanında yer alıp görünmez olan kadın emeği kentlerdeki çalışma ortamında görünür olmaya başlamıştır. Gerek şehirleşmenin, gerekse ücretli işlerde çalışan kadın oranının artması gelecek açısından umut vericidir.
3. Türkiye'de kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılım oranlarının arttığı görülmektedir. 2014 yılı itibariyle lise altı eğitime sahip kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 25.8, lise mezunu olan kadınların yüzde 31.9, üniversite düzeyinde eğitime sahip kadınların ise yüzde 71.3 düzeyindedir. Türkiye'de üniversitelileşme oranı hızla arttığına göre kadınların istihdamının gelecekte daha fazla olacağı beklenebilir.
4. Kadınların doğum sonrasında işten ayrılmalarını engellemek amacıyla Ocak 2016 tarihinde 657 Sayılı Kanun'un 104. Maddesinde değişiklik yapılarak kadın memurlara analık izninin bitiminden itibaren birinci doğumda iki ay, ikinci doğumda dört ay ve sonraki doğumlarda ise altı ay süreyle yarım gün çalışabilme imkanı sağlanmıştır. Bu kanunun aynı maddesi doğan çocuğun engelli olması durumunda süreyi 12 aya kadar çıkarmaktadır. 657 sayılı Kanun'un 108. maddesi ayrıca doğum yapan memurun eşine de doğum sonrası 24 aya kadar ücretsiz izin verilmesi imkânını sağlamıştır.
5. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak, kadınların çalışmasının engellendiği ağır ve tehlikeli işleri düzenleyen "Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmenlik" kaldırılarak Aralık 2012 tarihinde "İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği" yayınlanmıştır. Bu Tebliğ ile iş sağlığı ve güvenliği tedbirleri arttırılarak kadınların her tür işte çalışmasının önü açılmıştır. Şu anda sadece yer altı ve su altındaki işlerde kadınların çalışması yasaktır.
6. 4857 Sayılı İş Kanunu ile birlikte çalışma yaşamında cinsiyete dayalı ayrımcılık kaldırılmıştır. Yasada, "İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı

işlem yapamaz” denilerek gebelik gibi özel nedenlerden dolayı kadına karşı ayrımcılığın önüne geçilmesi öngörülmüştür.

7. Ocak 2011 tarihinde kabul edilen Borçlar Kanunu işverenleri, gebe, yeni doğum yapmış veya emziren kadınların iş sağlığı ve güvenliğini sağlamakla ve ayrıca işyerinde psikolojik veya cinsel tacize uğramalarını engellemekle yükümlü tutmaktadır. Bunun da kadının işgücünde daha fazla yer almasında olumlu rol oynadığı tahmin edilebilir.
8. Çalışan kadınların en büyük sorunu olan çocuk bakım hizmetlerini yaygınlaştırmak için, 2013 tarihinde yayınlanan yönetmelik ile 100-150 arası kadın çalıştıran işyerlerinin emzirme odası, 150’den fazla kadın çalıştıran işyerlerinin ise çocuk bakım yurdu açmaları zorunlu hale getirilmiştir.
9. 10 Şubat 2016 itibariye 6663 sayılı “Gelir Vergisi Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Kanununun 5. maddesi, doğum nedeniyle ücretsiz izin alan kadın memurları, askerlik nedeniyle işten ayrılan erkekler ile eşit olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla kadınlar ücretsiz doğum izin süresini borçlanmak suretiyle emeklilik sürelerine ekleyebileceklerdir.
10. Başörtülü kadınlar uzun süre kamu kurumlarında ayrımcılığa maruz kalarak çalışmaları önlenmekteydi. 2013 yılında mevzuatta yapılan değişiklikle birlikte başörtülü kadınların kamu kurumlarında çalışmasının önü açılmıştır. Bugün güvenlik ve yargı gibi sınırlı alanının dışındaki alanlarda başörtülü kadınların çalışması mümkün hale gelmiştir.
11. Türkiye’de son yıllarda bazı mesleklerde çalışan kadın sayısının artmaya başladığı görülmektedir. 2000 yılında kadın büyükelçi oranı yüzde 4,6 iken 2014 yılında yüzde 13,9’e yükselmiştir.²¹ 2000 yılında kadın Cumhuriyet savcısı oranı yüzde 3,5 iken 2014 yılında yüzde 6,5’e yükselmiştir. Yine kadın akademisyen oranı 2000 yılında yüzde 35,9 iken 2015 yılında yüzde 43 olmuştur.
12. Ocak 2015 tarihi itibariyle Türkiye’de üniversitelerdeki kadın akademisyenlerin oranı Avrupa ortalamalarının üzerindedir.²² 2010 verileri esas alındığında doğa bilimlerinde üst düzey akademik pozisyonlardaki kadınların AB ülkelerindeki oranı yüzde 13,7 iken Türkiye’de yüzde 25,7’dir. Aynı şekilde mühendislik ve teknik alanlarda AB ülkelerinde kadın profesörlerin oranı yüzde 8 iken Türkiye’de yüzde 19,1’dir.²³ Türkiye’de kadınların profesörler içindeki oranı yüzde 29, doçentler içindeki oranı yüzde 34, öğretim görevlileri içindeki oranı ise

---

²¹ TÜİK, İşgücü İstatistikleri-2015. İnternet kaynağı için bkz. [http:// www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18636](http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18636) (Erişim: 17 Nisan, 2016).

²² Bkz. <http://www.memurlar.net/haber/569350/> (Erişim: 27 Haziran, 2016)

²³ Ece Öztan, Setenay Nil Doğan, “Akademinin Cinsiyeti: Yıldız Teknik Üniversitesi Örneği Üzerinden Üniversite ve Toplumsal Cinsiyet”, *Çalışma ve Toplum*, 3 (2015), s. 199.

yüzde 42.9'dur. Aynı tarih itibariyle adli yargıda görev yapan hakim ve cumhuriyet savcılarının yüzde 26'sını kadınlar oluşturmuştur.

13. Türkiye, *Ulusal İstihdam Stratejisi*'nde kadınların işgücüne katılım oranını yüzde 41'e çıkarmayı 2023 hedefleri arasına almıştır. Bunu gerçekleştirmek üzere çok yönlü adımlar atılmaktadır. Bu bağlamda Mayıs 2010 tarihinde yürürlüğe giren 2010/14 sayılı "Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" konulu Başbakanlık genelgesi kadının sosyo-ekonomik konumunun güçlendirilmesine ilişkin önemli hükümler içermektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, kadının istihdamını arttırmak amacıyla "İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi" çalışmalarını sürdürmektedir. Yine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, aile ve iş yaşamının uzlaştırılmasını sağlamak üzere "Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı" ile ilgili çalışmaları sürdürmektedir. Bu çalışmaların kadın istihdamına olumlu yönde yansıtacağı beklenmektedir.

Devam Eden Sorunlar

Kadının çalışma yaşamındaki şartlarını iyileştirmek ve istihdamını arttırmak üzere atılan adımların bir kısmı yukarıda, bir kısmı da "Hukuk ve Yasal Eşitlik" bölümünde belirtildi. Özellikle yasal alanda önemli adımlar atılmasına rağmen kadınların çalışma yaşamındaki yeriyle ilgili sorunlar var olmaya devam etmektedir. Bu sorunların bir kısmı şu şekilde zikredilebilir:

1. Türkiye'de kadınların iş gücü içindeki oranı Ocak 2015 tarihi itibariyle yüzde 33.3, istihdam oranı ise yüzde 28.8 düzeyindedir.²⁴ Bu oranlar AB üyesi ülkelerle kıyaslandığında çok düşük kalmaktadır.²⁵ Avrupa Birliği üye ülkelerinin (28 ülke) ortalama kadın istihdam oranı 2014 yılında yüzde 59,6'dır.²⁶ Bu oran İsveç'te yüzde 72,5'e kadar yükselmektedir.²⁷ İsveç'teki durum kadınlara sağlanan yarı zamanlı iş imkanından kaynaklanmaktadır.
2. Türkiye'de kadınların işgücüne katılımının düşük olmasının değişik nedenleri bulunmaktadır. Sosyo-kültürel kalıplar, cinsiyete dayalı işbölümü nedeniyle kadınların her türlü ev işinden, çocuk, yaşlı, hasta ve

²⁴ TÜİK, İşgücü İstatistikleri-2015.

²⁵ TÜİK, İstatistiklerle Kadın-2014. İnternet kaynağı için bkz. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18619> (Erişim: 17 Nisan 2016)

²⁶ Bkz. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics

²⁷ Burada dikkat edilmesi gereken nokta, İsveç ve Hollanda başta olmak üzere kadın istihdamın yüzde 75'ler seyrettiği ülkelerde kadınların büyük bir kısmının düşük ücretli yarı zamanlı işlerde çalışmasıdır. Bu durum kadınları ya eşlerine ya da devlete bağımlı hale getirmektedir.

engelli bakımından sorumlu tutulması, aile ve iş yaşamının uzlaştırılmasına ilişkin kurumsal ve yasal mekanizmaların eksikliği, eğitim düzeyinin düşüklüğü ve işgücü piyasalarında çalışma şartlarının ağır oluşu gibi nedenler bu bağlamda zikredilebilir.²⁸ Yine işyerinde psikolojik ve cinsel taciz gibi nedenler de kadınların işgücünü olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir.²⁹

3. Kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranlarında kent ile kırsal arasında dikkate değer düzeyde bir farklılık göze çarpmaktadır. 2013 yılı verilerine göre kentlerde kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 28 iken, kırsalda bu oran yüzde 36.7 düzeyindedir. İstihdam oranları da kentlerde yüzde 23.4 iken kırsalda yüzde 35 düzeyindedir. Bu farklılık kadınların kırsalda tarımsal faaliyetler içinde yer almasından kaynaklanmaktadır.
4. Kadınların istihdam oranında bölgeler arasında dikkate değer oranda farklılık bulunmaktadır. Batı ve Doğu Karadeniz bölgeleri kadınların en yüksek oranda istihdamda yer aldıkları bölgelerdir. Buna karşın Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ise kadınların düşük düzeyde istihdam edildiği bölgelerdir. İstihdam edilen kadın oranı Doğu Karadeniz bölgesinde yüzde 35.8 iken Güneydoğu Anadolu bölgesinde yüzde 14.2 düzeyindedir.³⁰
5. Kadın işgücüsüyle ilgili sorunlardan biri de kayıtsız çalışma durumudur. İstihdam edilen kadınlarda kayıt dışı çalışma oranı 2014 yılı itibariyle erkeklerde yüzde 29.3 iken kadınlarda yüzde 48.4 düzeyindedir. Yine kendi hesabına çalışan kadınların yüzde 87.2'si, erkeklerin ise yüzde 56.2'si kayıtsızdır.³¹ Kayıtsız çalışma, kadınların işgücü içindeki emeğini görünmez kılmaktadır.
6. Türkiye'de 2004 yılında yeniden düzenlenen Medeni Kanun'un 192. maddesine göre, kadın eşinden izin almadan istediği iş ve mesleği seçmekte ve çalışmakta serbesttir. Ne var ki, bu düzenleme kadınlar tarafından yaygın olarak bilinmediği için pratikte fazla işlememektedir. Nitekim yasanın kentlerde bilinme oranı yüzde 46.4, kırsalda ise yüzde 32.1 gibi düşük düzeydedir.³² Kadınların büyük bir kısmı, işe girmek için

---

²⁸ ASPB-KSGM, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı Taslağı*, s. 115

²⁹ Okul, hastane ve bankalarda çalışan kadınların yüzde 33.3'ü kurumlarında kendilerine karşı ayrımcılık ve mobbing yapıldığını düşünmektedir. Bkz. Havva Çaha, Ömer Çaha, Sare Aydın, *Türkiye'de Cam Tavan Sendromu*, İstanbul: KADEM Yayınları, (Yayında)

³⁰ TÜİK, *Hanehalkı İşgücü Araştırması*, 2014. İnternet kaynağı için bkz. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=8&KITAP_ID=25 (Erişim: 20 Haziran, 2016).

³¹ ASPB-KSGM, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı Taslağı*, s119.

³² Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*

eşten izin almak zorunda olduğunu düşünmektedir. Bu da kadınların işgücüne katılmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

7. Türkiye'deki baskın değerlere göre ideal kadın, hem iş hem de aile hayatını birlikte yürüten kadındır. Bu düşünce kadınlarda da hakim bir bakış açısına dönüşmüştür. Çalışan kadınların büyük bir kısmı aile yaşamının önceliklerini mesleki yaşamlarına tercih etmektedirler. Bu da kadınların mesleklerinde yükselmelerini engellediği gibi bazı durumlarda da işi terk edip eve kapanmalarıyla sonuçlanmaktadır.³³
8. Türkiye'de çalışan kadınların iş hayatında terfi etmelerini etkileyen olumsuz nedenlerden biri çocuk bakımındır. Süt ve doğum izinlerinin arttırılması ile yarı zamanlı çalışma imkanını getiren Ocak 2016 tarihli Başbakanlık Genelgesi bu sorunu aşmada atılan önemli adımlardır. Ancak kadınlara tanınan bu hakların özel sektörde fazla işlemediği görülmektedir. Zira özel sektörde bu tür imkanlardan dolayı ortaya çıkan kayıpları önleyici bir mekanizma devlet tarafından öngörülmemiştir.
9. Türkiye'de yasal düzeyde yasak olmasına rağmen, uygulamada ücret politikalarında bariz olarak cinsiyet ayrımcılığı görülmektedir. Cinsiyetler arasındaki gelir farkı her eğitim düzeyinde görülmekle birlikte daha çok düşük eğitimliler arasında yaygındır. 2014 yılı itibariyle ilkökul ve altı eğitime sahip kadınlarla erkekler arasındaki ücret farkı yüzde 18 düzeyindedir. Söz konusu fark 2014 tarihi itibariyle yüksek okul ve üstü eğitime sahip olanlarda yüzde 17.8 olarak gerçekleşmiştir.³⁴ Benzer bir durum yöneticilik pozisyonunda da geçerlidir. 2014 yılı itibariyle kadın yöneticiler erkek yöneticilere göre yüzde 6.6 oranında daha düşük oranda gelir elde etmiştir.
10. Başörtülü kadınların çalışmasıyla ilgili engeller kaldırılmış olmasına rağmen özel sektörde başörtülü kadınlarla ilgili ayrımcılık var olmaya devam etmektedir. Ayrımcılık özellikle yükselme süreçlerinde kendini göstermektedir. Birçok işletmede başörtülü kadınlar daha çok "geri" veya "görünmez" plandaki işlerde çalıştırılmaktadırlar. Üst düzey eğitime sahip olan başörtülü kadınlar işletmelerde yönetici, müdür ve CEO gibi üst pozisyonlara gelme noktasında tam olarak eşit fırsatlara sahip değildirler. Bu da devletin başörtüsüne karşı uzun süre uyguladığı ayrımcılık politikasının, piyasada başörtülü kadınlara karşı kalıplaşmış yargılara yol açmasından kaynaklanmaktadır.

---

³³ Havva Çaha, Ömer Çaha, Sare Aydın, *Türkiye'de Cam Tavan Sendromu*

³⁴ TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması 2006. İnternet kaynağı için bkz. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18861>. (Erişim: 23 Haziran, 2016).

TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması 2010. Aynı yer.

TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırması 2014. Aynı yer.

11. Yasalara göre işveren kadınlara farklı muamelede bulunamaz. Kadın işçiler cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle dava açmaları durumunda, İş Kanununun 5/6 maddesi hükümleri uygulanmaktadır. Söz konusu madde ispat yükünü iki taraf arasında paylaşmıştır. Buna göre işçi, ayrımcılık yapıldığını ispat etmekle yükümlüdür. İspat etmenin zorluğu nedeniyle (atılma korkusuyla tanık bulmada çekilen güçlük) kadın çalışanlar mağdur olmaktadır.
12. İş Kanununun Fesih bildiriminin itiraz ve usulünü düzenleyen 20. maddesi, kadın işçiyi, cinsiyeti nedeniyle iş sözleşmesinin feshedildiğini ispat etmekle yükümlü kılmıştır. Oysa işveren çoğu durumda cinsiyetinden kaynaklanan nedenlerden (hamilelik, doğum vs) iş akdini feshetmesine rağmen bunu başka gerekçelere dayandırmaktadır. İspat etme güçlüğünden dolayı kadın işçiler mağdur olmaktadır.
13. Türkiye’de mesleklerde toplumsal cinsiyet açısından yatay ve dikey ayrışma görülmektedir. Kadınlar daha çok eğitim, sağlık, finans ve telekomünikasyon gibi mesleklerde yoğunlaşmaktadırlar. Buna karşın daha prestijli ve gelir getirici mesleklerde (özellikle yöneticilik pozisyonunda) erkekler yoğunlaşmaktadırlar.
14. Türkiye’de finans sektöründe çalışan kadınların oranı erkeklerden daha fazladır. Buna rağmen ülkenin para politikalarını düzenleyen Merkez Bankası’nda kadınların yönetici konumuna gelme şansı bulunmamaktadır. 2000 yılında Merkez Bankası’nın 7 kişilik meclis üyelerinin sadece 1’i kadın iken, 2014 yılında Merkez Bankası meclisinde hiçbir kadın üye yer alamamıştır.³⁵
15. Yargıda da erkek egemen bir yapı görülmektedir. 2000 yılında yüzde 39,5 olan kadın hâkim oranı, 2014 yılında yüzde 36,9’a düşmüştür.³⁶ Bu durum yasalarda kadın lehine olan kararların dahi uygulamada dikkate alınmamasına yol açmaktadır.
16. Çalışma yaşamının karar mekanizmalarında yer alan kadınların oranı erkeklerin oldukça gerisindedir. Kamuda çalışan kadın personelin oranı yüzde 36.5 düzeyindedir. Buna karşın çalışan kadınların ancak yüzde 9.8’i üst düzey statüde görev yapmaktadır. Dünya Bankası tarafından desteklenen bir araştırmaya göre 2015 yılında Türkiye genelinde ilk ve orta öğretimde çalışan kadın oranı yüzde 59.2 iken, yönetici kadın oranı yüzde 9.8’dir. Bu oranlar hastanelerde yüzde 56.4’a yüzde 22.3; bankalarda da yüzde 53.5’e yüzde 23.5’tir.³⁷ Dolayısıyla çalışma yaşamında kadınların aleyhine işleyen belirgin bir “cam tavan” sorunu bulunmaktadır.

---

³⁵ TÜİK, İstatistiklerle Kadın-2015

³⁶ A.g.e.

³⁷ Havva Çaha, Ömer Çaha, Sare Aydın, *Türkiye’de Cam Tavan Sendromu*.

Eylem Planı

Kadınların çalışma şartlarıyla işgücü ve istihdam içindeki payının artırılmasına ilişkin yasal düzenlemelere ve politikalara ilave olarak atılacak bazı adımlar önemlidir. Bu bağlamda sürdürülmekte olan politikalara ilave olarak aşağıdaki adımların atılması önemlidir:

1. Son yıllarda hukuksal alanda atılan adımların, zihniyet temelindeki kalıpların kırılması yönünde de atılması gerekir. Bu bağlamda kadınların işgücüne katılmasını engelleyen toplumsal cinsiyet kalıplarının değiştirilmesine yönelik farkındalık çalışmalarının yapılması büyük öneme sahiptir. Bu tür çalışmalar eğitim müfredatları düzeyinde yapılabileceği gibi, kamu kurumları, belediyeler ve sivil toplum örgütleri tarafından gerçekleştirilecek sempozyum, konferans, panel, seminer, yayın vb. çalışmalarla da yapılabilir.
2. Kamu kurumlarında çalışan kadınlar bir yandan aile yükümlülüğü, bir yandan da mesleki yaşamdaki yükümlülüğü içeren “çifte rol” ve yükümlülük sahibidirler. Ev işleri ve çocukların bakımı konusunda ana yükümlülük kadınların üzerinde olmaya devam ettiği için kadınlar çalışma yaşamında ve yükselme süreçlerinde erkeklerin gerisinde kalmaktadırlar. Bu bakımdan başta kreş olmak üzere, kadınların aile içi sorumluluklarının kamusal kurumlarla paylaşılarak yükselme süreçlerine katkıda bulunulmalıdır.
3. Gerek işe giriş, gerekse işte yükselme süreçlerinde var olan cinsiyetçi kalıplar ve kadınlarla ilgili ön yargılar kadınların çalışma yaşamında yer almasında olumsuz yönde rol oynamaktadır. Bu bakımdan kurum ve işletmelerdeki örgüt kültürüyle istihdam politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmesine ilişkin politikalar ve teşvik mekanizmaları geliştirilmelidir. Bu konudaki politikaları hukuksal yaptırım öngören düzenlemelerle de takviye etmek ve etkin bir denetim mekanizması geliştirmek gerekir.
4. “Eşit işe eşit ücret” prensibi noktasında yaşanan sıkıntıların çözümü için politikalar geliştirilmelidir. Erkeklerle aynı işi yapan kadın çalışanların daha düşük düzeyde ücret alması durumunda bunu yapan işletmelere karşı yaptırım uygulanmalıdır.
5. Çalışma yaşamında eşitliği sağlamak üzere geliştirilmiş olan yasaların kamu kurumlarında uygulanması özel sektöre göre daha kolaydır. Kadınlar için tanınmış olan pozitif hakların belli bir maliyeti olduğu için özel sektör bu konuda çok istekli davranmamaktadır. Bu bakımdan

kadınlara sağlanan pozitif hakların maliyetinin devlet tarafından üstlenmesi gerekir.

6. Kadınların iş gücünden çekilmelerine neden olan çocuk bakım hizmetlerinin geliştirilmesi için 150 kadının çalıştığı işyerlerinde kreş açma mecburiyeti getirilmiştir. Ancak Türkiye’de istihdamın büyük ölçüde 50 ve altında personel çalıştıran küçük işletmelerde yaygın olduğu gerçeğini dikkate aldığımızda bu sayının çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu bakımdan 150 çalışan sayısının çok daha aşağılara çekilmesi ve bu konuda devletin sübvansiyon desteği sağlaması işlevsel olacaktır.
7. Doğumdan önce sigortalı olan çalışan kadınlar 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası uygulamasındaki doğum borçlanması uygulamasından yararlanabilmektedirler. Ne var ki, doğum sonrası iş hayatına atılıp sigortalı olan kadınlar bu uygulamadan yararlanamamaktadırlar. Bu durumun düzeltilerek, doğum sonrası çalışmaya başlayan kadınlara da bu hak tanınmalıdır.
8. Kadınların sigortasız ve düşük ücretli kayıt dışı sektörlerde çalışması önemli bir sorundur. Kayıt dışı olarak çalışan kadınların sisteme dahil edilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
9. Çocuk bakımı nedeniyle işgücü piyasalarından çekilmelerini önlemek için kadınlara sadece çocuk bakımında kullanılmak üzere “çocuk bakım teşviki” verilmelidir. Dünyadaki çeşitli “çocuk bakım” teşviki modelleri incelenerek Türkiye’ye uygun bir model geliştirilmelidir.
10. Girişimcilerin çocuk bakım evleri, kreş ve okul öncesi eğitim merkezleri açmalarını teşvik etmek için politikalar geliştirilmelidir. Devletin bu alandaki hizmetlerin gelişimi için teşvik paketleri devreye sokması önemli olacaktır.
11. Belediyelerin yoksul kadın çalışanlar için çocuk bakım merkezleri ve kreşler açmaları teşvik edilmelidir. Gerekirse belediye bütçelerine bu konuyla ilgili bir kalem konmalıdır.
12. Kız çocuklarının, toplumsal cinsiyet rollerine uygun mesleklere yönlendirilmesi engellenerek istek ve yetenekleri doğrultusunda meslek seçimi yapmaları teşvik edilmelidir. Bu amaca hizmet etmek üzere eğitimin erken kademelerinde mesleki eğilim tespitleri yapılabilir.
13. Kadınların işgücünde etkin biçimde yer almalarının yollarından biri de “kadın girişimciliği” alanıdır. Kadın girişimciliğinin geliştirilmesi için çok yönlü çalışmalar yapılmalıdır. Bu konuda farkındalık çalışmasının yanı sıra, kredi ve teşvik destekleri sağlanmalıdır. Bu konuyla ilgili İŞKUR ve KOSGEB gibi kamu kurumlarına, belediyelere, sivil toplum kuruluşlarına ve medyaya büyük görevler düşmektedir.
14. Kadın girişimciliğinin geliştirilmesinde, kadınların üretim sürecine dahil olmalarında, iş deneyimi ve farkındalık kazanmalarında “kadın kooperatifçiliği” önemli role sahiptir. Son yıllarda kadın sivil toplum

kuruluşları tarafından geliştirilen bu modelin devlet tarafından teşvik edilerek yaygınlaştırılması gerekir. Böyle bir model istihdam politikaları sürecinde devletin yükünü de azaltmış olacaktır.

V. KADIN YOKSULLUĞU

İlgili Maddeler: 1,2,7,10,11,12,13,14

Kadın yoksulların sayısı, başta az gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünyada önemli oranda artmaktadır. Kadın yoksulluğunu arttıran bir takım nedenler vardır: Ekonomik fırsatlara erişiminde yaşanan sıkıntılar, toplumsal cinsiyet rollerinin katılığı, kadınların yetki ve karar mekanizmalarına yeterince katılamayışı ve eğitime erişimde yaşanan sıkıntılar kadın yoksulluğunun belli başlı nedenleridir. Bu durum literatürde “yoksulluğun kadınlaşması” olarak kavramlaştırılmaktadır.

Türkiye, mutlak yoksulluk sorununu çözmüş bir ülkedir. Gelir düzeyi, ülkedeki ortalama gelirin altında kalan kişiler görece yoksul olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de görece yoksul oranı yüzde 16.9 düzeyindedir. Oysa OECD ülkelerinde bu oran yüzde 11 civarındadır.³⁸

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın 2013-2017 dönemine ait Stratejik Planı’nda uzun dönemli yoksulluk döngüsü oluşmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Yine sosyal yardımların GSMH’ye oranının yükseltileceği, aile başına düşen yardım miktarının arttırılacağı hedeflenmiştir. Türkiye’de yoksullukla çok yönlü mücadele edilmektedir. Sosyal yardımlar, eğitim destekleri, meslek edindirme kursları, kadınların okullaşması ve istihdam politikaları bu bağlamda atılan adımlardır. Ancak bu tür politikalara rağmen Türkiye’de yoksulluk önemli bir sosyal sorun olmaya devam etmektedir.

Olumlu Yönde Seyreden Gelişmeler

Türkiye’de yoksulluk ciddi bir sosyal sorun olarak varlığını sürdürmekle birlikte bu sorunla mücadele konusunda atılan önemli olumlu adımlar söz konusudur. Bu adımlar ana hatlarıyla aşağıdaki gibi belirtilebilir:

1. Türkiye’de son 10 yılda yoksullara verilen yardımlar artmıştır. Yoksullara ulaşmada yaşanan sıkıntının çözümü için, Alo 144 Sosyal Yardım Hattı kurulmuştur. Bu hat üzerinden gelen talepler karşılanmaya çalışılmaktadır.
2. Düzenli olarak verilen yardımlar arasında şartlı eğitim yardımları, şartlı sağlık yardımları ve şartlı gebelik yardımları başı çekmektedir. Bununla birlikte, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardımlar düzenli olarak verilmektedir. Bu ödemeler doğrudan kadınların hesabına yatırılmaktadır. Ödemelerden yararlanan aile sayısı 2012 yılında 239276’dan 2014 yılında 300422’e yükselmiştir.

---

³⁸ AB, ortalama gelirin yüzde 60’ının altında kalanları görece yoksul olarak kabul etmektedir.

3. Yoksul kadınların doğum masraflarının bir kısmını karşılamak üzere kendilerine “doğum yardımı” yapılmaktadır. 2015 yılında çıkarılan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 4. ek maddesi ile kadınlara birinci doğumda 300 TL, ikinci doğumda 400 TL, sonraki doğumlarda da 600TL doğum yardımı yapılmasına başlanmıştır.
4. 2015 yılında alınan bir kararla şartlı yardım kapsamında yoksul ailelerin çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrolüne götürmeleri şartıyla kendilerine “şartlı sağlık yardımı” kapsamında destek verilmektedir. 2015'te şartlı sağlık yardımından faydalanan çocukların yüzde 39,3'ünü kız çocukları oluşturmuştur. Bu destek miktarı her çocuk için 35 TL'dir. Verilen destek büyük olmamakla birlikte yine de önemlidir.
5. Yoksul gebe kadınların gebelik kontrollerini düzenli yaptırmaları koşuluyla gebelik süresince kendilerine ayda 35 TL destek verilmektedir. Doğumlarını hastanede yaptırmaları durumunda da bu tür kadınlara 75 TL destek verilmektedir.
6. 2022 Sayılı “65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlaması Hakkında Kanun” kapsamında herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan geliri olmayan yaşlılara 203 TL destek verilmektedir.
7. Yoksul ailelere gelir getirici projeler kapsamında 15 bin TL'ye kadar destek verilmektedir. Gelir getirici projeler kapsamında alınan teşvikler ilk iki yıl geri ödemesiz olup daha sonra faizsiz olarak altı yılda tahsil edilmektedir.
8. Emekli, dul ve yetim aylığından yararlanan yaşlı kadın oranı yaşlı erkek oranından daha fazladır. Bu bağlamda erkeklerin oranı yüzde 75.5 iken, kadınların oranı yüzde 84.3 tür.³⁹
9. Türkiye'de yoksullukla mücadele alanında sivil toplum kuruluşlarının da aktif biçimde faaliyet göstermesi olumlu bir gelişmedir. Son otuz yılda bu bağlamda oldukça aktif olan sivil toplum kuruluşları gelişmiştir.

Devam Eden Sorunlar

Hükümet ve sivil toplum kuruluşları tarafından çok yönlü mücadele edilmesine rağmen genel olarak yoksulluk, özel olarak da kadın yoksulluğuyla ilgili sorunlar varlığını sürdürmektedir. Bu sorunların bir kısmına şu şekilde temas edilebilir:

1. Türkiye'de kadın yoksulluğunda artan bir eğilim söz konusudur. 2009 yılında yoksulluk oranı kadınlarda yüzde 19 iken erkeklerde yüzde 17,1

---

³⁹ TÜİK 2015, İstatistiklerle Yaşlılık 2015. İnternet kaynağı için bkz. <http://www.tuik.gov.tr/Pre-Haber-Bultenleri.do?id=21520>

idi. 2014 yılında ise erkek yoksulların oranı yüzde 21.4'e, kadın yoksulların oranı ise yüzde 22.2'ye çıkmıştır.⁴⁰

2. Yoksulluk oranı kırsal kesimde yaşayan kadınlarda daha yüksektir. 2002-2009 döneminde kırsalda yaşayan erkeklerde görülen yoksulluk oranı yüzde 34,0'dan yüzde 37,1'e, kadınlarda ise yüzde 34,9'dan yüzde 40,2'e yükselmiştir.
3. Eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Başka bir deyişle, eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranı düşmektedir. Türkiye'de okur-yazar olmayan kadınların yoksulluk riskiyle daha fazla karşı karşıya olduğu görülmektedir.
4. Türkiye son on yılda kayıt dışı ekonominin engellenmesinde büyük başarı göstermiştir. 2002 yılında yüzde 52,14 olan kayıt dışı ekonominin büyüklüğü 2016 yılı şubat verilerine göre yüzde 32,1'e gerilemiştir. Ancak kayıt dışı ekonomi tarım sektöründe sorun olmaya hala devam etmektedir. 2002-2016 tarihleri arasında tarım sektöründeki kayıt dışı istihdam oranı sadece yüzde 90,1'den yüzde 81,3'e düşmüştür. Kayıt dışı ekonomi, başta düşük eğitilmiş olmak üzere en fazla kadınları mağdur etmektedir.
5. Tarım dışı özel sektörlerde kadınların genel olarak tekstil, hazır giyim, gıda ve tütün gibi emek yoğun ancak düşük gelirli sektörlerde çalıştıkları dikkati çekmektedir.
6. Kayıt dışılığa yol açan en önemli etken bütün sektörler bazında küçük işletmelerin yaygın olmasıdır. Küçük işletmeler pek çok yasal düzenlemenin dışında kalmaktadırlar. Küçük işletmelerin denetlenmesinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle kayıt dışı istihdamda çalışan kadınların bu süreçte nasıl etkilendikleri konusunda detaylı veriler bulunmamaktadır.
7. Düzenli nakit yardımları kapsamında, eşi vefat etmiş kadınlara mevcut şartları devam ettiği süre içinde 2015 yılı verilerine göre iki ayda bir 500 TL verilmektedir. Geçim şartları dikkate alındığında bu rakamın düşük olduğu ortadadır.

Eylem Planları

Kadın yoksulluğuyla mücadele etme konusunda yürütülen politikaların yanında aşağıdaki hususlarda da adımların atılması önemlidir:

1. Kadınların eğitim düzeylerinin artırılmasını ve istihdama katılmasını teşvik edecek politikalar geliştirilmelidir.
2. Eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski azalmaktadır. Bu bakımdan kadınların lise üstü düzeyde eğitime kavuşması için geliştirilen politikaların uygulanması konusunda titiz davranılmalıdır.

---

⁴⁰ TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılık 2016. Aynı yer.

3. Kadınlara verilen sosyal yardımların miktarının arttırılması ve asgari ücret seviyesine çıkarılması gerekir.
4. Yoksul kadınların KOSGEB'ten kredi almasında kolaylık sağlanmalıdır. KOSGEB tarafından verilen kredi desteklerinin işin başında verilmesi büyük önem taşımaktadır. Halı hazırda destekler, işletmenin kuruluşunu takip eden üç dört ay sonra verilmektedir. Bu da yoksul kadınların iş kurmasını güçleştirmektedir.
5. Yoksul kadınların meslek edinmelerine yönelik kurslar yaygınlaştırılmalıdır. Belediyelerin yoksul kadınlara yönelik mesleki kursları vermeleri zorunluluk haline getirilmelidir.
6. Yoksul, engelli ve yaşlı kadınların devlet tarafından verilen yardımlardan haberdar olmalarına yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
7. Şartlı destek sisteminin daha etkin işleyebilmesi için ilgili kurum ve kuruluşların işbirliğinin arttırılması gereklidir.
8. Yoksulluğun önlenmesinde devletin yanı sıra belediyelerin ve sivil toplum kuruluşlarının da etkin rol alması ve buna ilişkin politikaların geliştirilmesi önemlidir.
9. Kadınları kayıt dışı istihdama yönlendiren nedenlere ilişkin çalışmalar yapılarak kadınların kayıt dışı çalışmalarının önlenmesine ilişkin politikalar geliştirilmelidir.
10. Türkiye'de başta gelir dağılımındaki farklar olmak üzere, birçok alanda bölgeler arasında keskin farklılıklar bulunmaktadır. Kadın yoksulluğu konusunda bölgesel farklılıkların giderilmesine ilişkin politikalar üretilmeli ve hayata geçirilmelidir.
11. Türkiye'de AB ülkelerine göre verimsiz bir işgücü bulunmaktadır. Bu nedenle, asgari ücret artışıyla birlikte çalışanların verimliliği de gündeme alınarak buna ilişkin politikalar geliştirilmelidir.

VI. KADINA KARŞI ŞİDDET

İlgili Maddeler: 2-e,f; 3; 5-a,b; 16-1a, 1b; 2

Kadına karşı şiddet, fiziksel, cinsel, psikolojik, ayrımcılık, dışlanma, mahrum bırakılma gibi boyutları olan küresel bir sorundur. Gerek gelişmiş ülkelerde, gerekse gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde kadına karşı şiddet değişik boyutlarıyla ve farklı yoğunluklarda görülmektedir. Şiddet konusu son zamanlarda uluslararası kuruluşların gündemine oturmuş durumdadır. Uzun zamandır ihtiyaç hissedilen kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti konu edinen bir uluslararası sözleşme 2011 yılında Avrupa Konseyi tarafından İstanbul'da imzalanmıştır. İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen bu sözleşme, kadına karşı şiddete değişik boyutlarıyla dikkat çekmiş, önemli yaptırımlar ve önleyici önlemler öngörmüştür. Türkiye, İstanbul Sözleşmesi'ne hem ev sahipliği yapmış, hem de imza atan ilk devlet olmuştur.

Türkiye'de kadına yönelik şiddet son zamanlarda hükümetin yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın gündemini yoğun şekilde işgal etmektedir. Medya üzerinden kamuoyuna yansıyan kadın cinayetleri hem devleti hem de konuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarını harekete geçirmiştir. Devlet çok yönlü politikalarla bu konuda dikkate değer adımlar atmaktadır. Bu adımların başında 4320 sayılı Aileyi Koruma Kanunu'nun köklü biçimde değiştirilerek 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun şekline dönüştürülmesidir. Sivil toplum kuruluşları, barolar ve yargı mensuplarıyla koordineli biçimde yürütülerek hazırlanan Kanun, Mart 2012 tarihinde Meclis'te oy birliğiyle kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte kadına yönelik şiddete karşı yoğun bir mücadele başlatılmıştır. Bu mücadeleye kadın sivil toplum kuruluşları da kadınları bilinçlendirmek, farkındalık geliştirmek, mağdurları desteklemek veya konuyla ilgili kampanyalar yürütmek suretiyle ortak olmaktadır.

Olumlu Yönde Seyreden Gelişmeler

Kadına yönelik şiddet konusunda gerek devlet, gerek sivil toplum, gerekse toplum düzeyinde giderek artan bir duyarlılık gelişmektedir. Bu duyarlılığın sonucu olarak konuyla ilgili dikkate değer olumlu adımlar atılmaktadır. Konuyla ilgili atılan bazı olumlu adımlar aşağıdaki maddeler şeklinde sıralanabilir:

1. Kadına yönelik şiddet konusunda atılan en önemli adım yukarıda belirtilen 6284 Sayılı Yasa'dır. Söz konusu Yasa şiddet kavramının kapsamını geniş tutarak şiddetin fiziksel, sözselsel, cinsel, ekonomik ve

psikolojik boyutlarına dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, şiddetin kamusal alanda ve aile içinde gerçekleşen boyutlarını da ayrı ayrı ele almıştır. Yasanın etkinliğini sağlamak ve şiddete karşı caydırıcı önlemleri geliştirmek amacıyla “Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) kurulmuştur.

2. 6284 Sayılı Yasa kapsamında koruyucu tedbirlerin yanı sıra, önleyici tedbirler ve zorlama hapsi uygulaması da getirilmiştir. Mayıs 2014 tarihi itibarıyla 32 bine yakın koruyucu tedbir kararı, 200 bine yakın önleyici tedbir kararı, 3231 tane de zorlama hapsi kararı alınmıştır. Şiddet uygulayan eşlerin belli bir süre için zorlama hapsine tabi tutulması caydırıcılık bakımından önem taşımaktadır. Yine Ekim 2012 tarihinde pilot uygulaması başlatılan “elektronik destek sistemi” uygulamasıyla şiddete maruz kalan kadınlara “panik butonu” verilerek güvenlik görevlilerini haberdar etmeleri sağlanmıştır. Fakat daha sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir.
3. Temmuz 2012 tarihinde hayata geçirilen Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı-2012-2015, şiddetle mücadele konusunda atılmış önemli bir adımdır. Yine 2012-2013 tarihleri arasında “Kadına Yönelik Şiddet Veri Tabanı” oluşturulması yönünde bir pilot çalışma hayata geçirilerek bu projenin sonucunda kadına yönelik şiddet veri tabanı modeli geliştirilmiştir. Bu veri tabanının Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü bünyesinde kullanılan veri tabanı ile entegre etme çalışmaları sürmektedir.
4. Sivil toplum kuruluşlarıyla koordineli olarak kadın konukevlerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik hazırlanarak Ocak 2013 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Şiddete uğrayan kadınlar için “sığınma evi” veya “konukevi” yaklaşık otuz yıldır Türkiye’nin gündeminde. 2005 Belediye Kanunu ile birlikte konukevinin açılması belli şartlar altında belediyelerin yükümlülüğü haline getirilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın 2011 yılında kurulmasıyla birlikte konukevi sayısında dikkate değer bir artış görülmüştür. Kadının Statüsü’ne bağlı 92, yerel yönetimlere bağlı 33 ve STK’lara ait 3 adet olmak üzere toplamda 128 konukevi bulunmaktadır. Bugün üç ilin dışındaki tüm iller konukevine kavuşmuş durumdadır.
5. Haziran 2014 tarihinde Ceza Kanunu’nda yapılan değişiklikle cinsel suçların kapsamı genişletilmiş ve cinsel suçlara karşı yaptırımlar ağırlaştırılmıştır. Vesayet ilişkisinin sağladığı nüfuz ile üvey akraba ve evlatlık ilişkilerinin kötüye kullanılması durumları ağırlaştırılmış nedenler olarak kabul edilmiştir. Yine töre cinayetleri, cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, reşit olmayanla cinsel ilişki ve cinsel tacize yönelik ağırlaştırılmış müeyyideler söz konusu kanunda öngörülmüştür.

6. Kadına karşı şiddetin kültürel ve zihniyet düzeyindeki temellerinin değiştirilmesine yönelik olarak, hizmet sunuculara ve politika geliştiricilere yönelik eğitim programları yapılmıştır. Eğitimlerde CEDAW, İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı yasayla ilgili bilgiler verilmiştir. 2007 yılından bu yana 71 bin polis, 65 bin sağlık görevlisi, 21 bin din görevlisine verilen eğitimler tamamlanmıştır. Ayrıca Aile Mahkemesi hakimlerine ve Cumhuriyet savcılarına yönelik eğitim seminerleri gerçekleştirilmiştir. Benzer amaca hizmet etmek üzere Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde aile içi şiddet konusunda uzman bir eğitici grup oluşturulmuştur.
7. Jandarma Genel Komutanlığı personelinin yanı sıra, Genel Kurmay Başkanlığı personeline de toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına karşı şiddet konularında eğitimler verilmiştir. Jandarma Genel Komutanlığı, Temmuz 2013 tarihinde başlattığı bir proje kapsamında 37 ilde jandarma bünyesinde Çocuk ve Kadın Kısım Amirlikleri kurmuştur. Bu amirliklerin tüm illere yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Jandarma Genel Komutanlığı, 2014 yılından bu yana şiddete maruz kalan kadınlar için bilgilendirici nitelikte 400 binin üzerinde kitapçık bastırıp dağıtmıştır.⁴¹
8. Farkındalık ve bilgilendirme çalışmaları, kamplarda yaşamakta olan Suriyeli göçmenlere yönelik olarak da gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda kadına yönelik şiddet, evlilik yaşı, resmi nikah ve kadın haklarıyla ilgili Türkçe ve Arapça dillerinde hazırlanmış olan bir broşür 500 bin adet basılarak kampların bulunduğu illerde dağıtılmıştır.
9. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Eylül 2011 tarihinden beri hizmet vermekte olan ALO 183 Aile, Kadın, Çocuk, Özürlü ve Sosyal Hizmet Danışma Hattı şiddete uğrayan kadınlar için önemli bir adres haline gelmiştir. Yedi gün 24 saat esasına göre çalışan bu hat, Türkçe, Kürtçe, Arapça dillerinin yanı sıra 3G üzerinden işaret diliyle de kesintisiz hizmet vermektedir. Bu hat, kadınların önemli bir kısmı tarafından bilinir hale gelmiştir.⁴²
10. Türkiye’de kadına yönelik şiddeti önlemek amacıyla farkındalık çalışmaları yürütülmektedir. Bu amaca hizmet etmek üzere çeşitli kamu spotları hazırlanmıştır. Bu kapsamda 2015 yılında “Kadına Şiddet İnsanlığa İhanettir!” başlığıyla hazırlanan kamu spotunda başta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve eşi Emine Erdoğan olmak üzere çok sayıda sanatçı ve sporcunun yer aldığı tanıtım programları medyada yaygın biçimde yer almıştır. Sivil Toplum kuruluşlarının da bu bağlamda yürüttükleri kampanyalar büyük öneme sahiptir. KADEM’in 2013 yılında “Erkeksen Öfkeni Yen!”, ardında da 2014 yılında “Önce

---

⁴¹ https://app1.jandarma.tsk.tr/KYSOP/proje_sitesi/Projemiz-Hakkinda (Erişim: 24 Haziran, 2016).

⁴² 2014 yılında yapılan bir araştırmaya göre kadınların yüzde 56.3’ü Alo şiddet hattından haberdardılar. Çaha, Değişen Türkiye’de Kadın, s. 246.

Adam Ol!” spotlarıyla yürüttüğü kampanyalar kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır.

11. TÜBİTAK, aile içi şiddet konusunu 2016 yılında öncelikli konular arasına alarak konuyla ilgili proje çağrısına çıkmıştır. Bu kapsamda her bir proje için belirlenen destek miktarı 1001 veya benzeri projelerin yaklaşık yedi katına denk olmuştur.⁴³ Konuya bilimsel çalışmalarla dikkat çekmek bakımından bu tür teşvikler büyük önem taşımaktadır.

Devam Etmekte Olan Sorunlar

Yukarıda zikredilen olumlu adımlara rağmen, şiddet konusu Türkiye'nin gündemini işgal etmeye devam etmektedir. Şiddet konusuyla ilgili devam etmekte olan bazı sorunlar ya da sürdürülen çalışmalara rağmen yetersiz kalınan bazı hususlar aşağıdaki maddeler halinde dile getirilebilir:

1. Şiddetin herhangi bir türüne maruz kalan kadınların oranı dikkate değer düzeyde yüksektir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 2014 yılında birlikte gerçekleştirdikleri araştırmaya göre Türkiye genelinde yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel şiddete uğradığını söyleyen kadınların oranı yüzde 36 düzeyindedir. 15-24 yaş arası kadınların şiddete uğrama riski diğer yaş grubundaki kadınlara göre daha yüksektir. 18 yaşından önce evlenen kadınların yaklaşık yarısı fiziksel şiddete, beşte biri de cinsel şiddete maruz kalmıştır.⁴⁴
2. Fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranının açıklanandan veya bilinenden daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Zira aynı araştırmaya göre kadınların büyük bir kısmı uğradığı şiddet konusunda herhangi bir yere başvurmamaktadır. Fiziksel veya cinsel şiddete uğrayıp herhangi bir yere başvurmadığını belirten kadınların oranı kentlerde yüzde 88.5, kırsalda da yüzde 92.5 düzeyindedir. Yine eğitim düzeyi ilkokulun altında olan kadınların yüzde 92.9'u, üniversite ve üzeri eğitime sahip kadınların da yüzde 81.1'i fiziksel veya cinsel şiddete uğramaları halinde herhangi bir yere başvurmamaktadırlar.⁴⁵ Bu nedenle adli makamlara intikal eden vakaların aslında buzdağının görünen yüzü olduğu söylenebilir.

---

⁴³ Çağrı metni için bkz. <http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/1003-sbb-aile-2016-1donem.pdf>

⁴⁴ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Ankara, 2015, s. 83. İnternet kaynağı için bkz. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf> (Erişim: 13 Nisan, 2016)

⁴⁵ A.g.e

3. Şiddete uğrayan kadınların bunu gizli tutarak herhangi bir yere başvurmamasının altında yatan çok yönlü sosyolojik, iktisadi, psikolojik ve kültürel nedenler bulunmaktadır. Çocuğunun mutsuz olması endişesi, açıkta kalma riski, eşinin şiddetini arttırması kaygısı, etrafta ayıplanma korkusu gibi nedenler kadınların şiddeti gizli tutmasına yol açmaktadır.
4. Son yıllarda resmi makamlara intikal eden şiddet vakalarında belirgin bir artış göze çarpmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre 2010 yılında şiddet gördüğü gerekçesiyle polise başvuran kadın sayısı 45,738 idi. Ne var ki, bu sayı 2014 yılında 118,14 kişiye çıkmıştır.⁴⁶ Yine 2010 yılında öldürülen kadın sayısı 94 iken, bu sayı 2014 yılında 133'e yükselmiştir. Öldürülen kadınların içinde "geçici koruma tedbiri" kapsamında korunan 23 kadın da bulunmaktadır. Öldürülen kadınların ikisi polisin yanındaiken öldürülmüştür. Bu olaylardan birinde bir polis de yaşamını yitirmiştir. Dolayısıyla koruyucu önlemlerin dahi yetersiz kaldığı durumların olduğu anlaşılmaktadır.
5. Yukarıda ifade edildiği gibi, Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde polis içinde kadına yönelik şiddet konusunda diğer polisleri eğitmek üzere eğitici eğitimi alan güvenlik görevlileri vardır. Ancak bu sayının oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Türkiye'nin en kalabalık kenti olan İstanbul'da 2015 yılı itibariyle aile içi şiddet konusunda uzman polis sayısı sadece 300 civarındadır.⁴⁷
6. Polise başvuran kadınlar çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların temelinde poliste hakim olan cinsiyetçi bakış açısı yatmaktadır. Polis bazı durumlarda kadına yönelik şiddete duyarsız kalmakta veya kadını yeniden şiddet gördüğü ailesine yönlendirmektedir. Aile içi şiddete maruz kalan kadınların verdiği bilgilere göre, kentte yaşayan kadınların yüzde 80.3'ünün, kırsalda yaşayan kadınlarınsa yüzde 92.7'sinin polis tarafından ifadeleri dahi alınmamıştır. Bu da şiddete maruz kalan kadınların sorunlarını polise aktarmasını engelleyen bir faktördür.
7. Kadına yönelik şiddet vakalarında polisin süreci hızlandırmak için olayı doğrudan tek merkez olarak hizmet veren ŞÖNİM'e yönlendirmesi gerekmektedir. Ancak polis merkezleri ile ŞÖNİM arasında doğudan bir ilişki kurulamadığı için bu süreç etkin ve hızlı bir şekilde işlememektedir. ŞÖNİM ile yazışmalar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı üzerinden yapıldığı için süreç uzamaktadır. Bununla birlikte, ŞÖNİM'lerin çalışma

---

⁴⁶ TBMM, "Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulun Meclis Araştırması Komisyonu Raporu-Cilt I", 2015. İnternet kaynağı için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss.717-bolum-1.pdf> (Erişim: 15 Mayıs, 2016)

⁴⁷ Ayşe Karabat, "Polis Kadına Şiddetle Mücadelede Toplumsal Destek İstiyor." İnternek kaynağı için bkz. <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/polis-kadina-siddetle-mucadelede-toplumsal-destek-istiyor> (Erişim: 28 Mayıs, 2016).

ilkelerini düzenleyen yönetmelik geciktiği için bu merkezler uzun süre etkin biçimde hizmet verememiştir. Söz konusu yönetmelik ancak Mart 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

8. 6284 Sayılı Kanun çerçevesinde Aile Mahkemeleri'nden istenen koruyucu ve önleyici tedbirlerin karara bağlanma süresi bazı durumlarda 7 güne kadar sürebilmektedir. Bu da koruma önlemi alındığı tarihe kadar kadınların risk altında olduğu anlamına gelmektedir. Zira bazı kadın cinayetleri koruyucu destek verilmesi sürecinde işlenmiştir.⁴⁸
9. Aile içi şiddeti önlemede alınan kararların güvence unsuru olarak "zorlama hapsi" öngörülmüştür. Ancak zorlama hapsi kararının yaygın olarak uygulanmadığı görülmektedir. Hakimler tarafından zorlama hapsi kararı genelde reddedilmektedir. Zorlama hapsi kararının uygulanabilmesi için şiddet uygulayana tebliğ ve tefhim şartı gerekli değildir. Buna rağmen bazı hakimlerin tebliğ şartını aramasının sonucunda şiddet uygulayana karşı yaptırım engellenmiş olmaktadır.
10. Kadın konukevleriyle ilgili bazı sıkıntılar dikkat çekmektedir. Bunlardan biri konukevinde kalan kadınlara verilen destek miktarının oldukça düşük olmasıdır. Konukevlerine sığınan kadınlara verilen destek asgari ücretin dörtte biri kadardır. Bu desteğin de tüm kadınlara verilmediğini belirtmek gerekir. Yapılan sıkı ve titiz değerlendirmelerden dolayı destek alan kadınların oranı oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. 2014 yılında geçici devlet desteğinden yararlanan kadınların sayısı toplamda sadece 214 kişidir. Konukevlerinde kalan kadınlar sık sık yer değiştirmek zorunda kaldıkları için herhangi bir işe girememektedirler. Bu durum, kadınların çocuklarının okullaşmasını da engellemektedir.
11. Konukevlerine sığınan şiddet mağduru çocuklu kadınların çocuklarına yönelik verilen hizmetler ve alınan önlemler yetersizdir. Çocuklara yönelik sorunların başında kreş desteğinin yetersiz oluşu gelmektedir. Söz gelimi 2014 yılında sadece 33 kadının çocuğuna kreş desteği verilebilmiştir. Kreş veya oyun alanının bulunmadığı sığınma evlerinde kalan çocuklar şiddet sarmalının yanında imkansızlığın yol açtığı başka bir sorun daha yaşamaktadırlar.

Eylem Planı

Kadına yönelik şiddetle etkin biçimde mücadele etmek için sürdürülen çalışmaların derinleştirilerek ve daha ileri düzeyde politikaların sürdürülmesi gerekir. Bu bağlamda aşağıdaki adımların atılması önemlidir:

1. Kadına yönelik şiddeti önlenmede etkin adımlar atmak için ortak bir veri tabanının oluşturulması gerekir. Ortak veri tabanında şiddete maruz kalan

---

⁴⁸ Bkz. http://www.istanbulbarosu.org.tr/images/newss/6284_RAPOR112015.pdf (Erişim: 18 Haziran, 2016)

kadınların yanı sıra, şiddeti uygulayan kişilerle ilgili her tür bilginin depolanması ve yetkili kişilerin erişimine açılması önemlidir. Bununla birlikte, konuyla ilgili kamu yetkilileri arasında etkin ve koordineli bir eşgüdümün ve işbirliğinin sağlanması şarttır.

2. Kadınların büyük bir kısmı yaşadıkları şiddetten dolayı utanç duymakta, bunu paylaşmaktan çekinmekte ve doğrudan destek alma yönünde girişimlerde bulunmaktan kaçınmaktadır. Hatta bazı kadınlar şiddetten kendisini sorumlu tutarak suçluluk psikolojisine girmektedir. Şiddet mağduru kadınların *suçlu* değil, *mağdur* oldukları bilincinin yerleşmesine yönelik farkındalık çalışmaları çok boyutlu olarak yürütülmelidir. Şiddete tanık olan sağlık mensupları başta olmak üzere, diğer kişilerin de konuyu ilgili birimlere aktarması önemlidir. Bu çalışmaların ilgili kamu kurumlarının yanı sıra, belediyeler, sivil toplum örgütleri ve medya tarafından da koordineli yürütülmesi gerekir.
3. Cinsel şiddet mağduru olan kadınların büyük bir kısmı nereye başvuracaklarını bilmemektedirler. Bu nedenle mağdurların ulaşabilecekleri kurum ve kuruluşların tanıtılmasına yönelik eğitim çalışmaları yapılmalıdır.
4. Polis teşkilatındaki toplumsal cinsiyet kalıplarının değişmesine yönelik adımların atılması, polis okullarında okutulan müfredatın toplumsal cinsiyet kalıpları dikkate alınarak yenilenmesi, müfredat içine aile içi şiddet konusunun dahil edilmesi ve mevcut polislere de aile içi şiddete karşı farkındalık eğitimlerinin verilmesi büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, polis teşkilatı içinde konuyla ilgili uzman sayısının artırılması işlevsel olacaktır.
5. Erken evlenme durumu, kadınların aile içi şiddete maruz kalma ihtimalini arttırmaktadır. Mevcut yasalara göre 15 yaş öncesi çocukların evlendirilmesi suç olmasına rağmen ülkemizde erken yaşta evlilikler yaygındır. Yapılan araştırmalara göre 18 yaş altı evliliklerin bir kısmında (%13) evlenmek için yaşın büyütüldüğü görülmektedir.⁴⁹ Bu durumun ortadan kalkması için evlilik amacıyla kız çocuklarının yaşının büyütülmesinin önüne geçilmelidir. Yine küçük yaşta evlilikler imam nikahı yoluyla meşrulaştırılmaktadır. Yasal evlilik yaşının altındaki evliliklerde imam nikahına cevaz verilmemelidir.
6. Yasalara göre hâkimler, şiddet uygulayanlara verdikleri uzaklaştırma cezasına uymayanlara 3 ila 10 gün arası zorlama hapis cezası verebilmektedirler. Zorlama hapis cezası, tedbir kararlarına uyulmaması durumunda 30 güne kadar çıkarılabilmektedir. Ne var ki, hakimlerin zorlama hapis cezasına fazla başvurmadıkları anlaşılmaktadır. Şiddete

---

⁴⁹ Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014. *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*.

maruz kalan kadınları korumak için yargısal yaptırımlar kullanılarak zorlama hapsi uygulaması yaygınlaştırılmalıdır.

7. Konuk evleri ve buralarda kalan kadınlarla ilgili iyileştirmeler yapılmalıdır. Söz konusu iyileştirmeler şu alanlarda olmalıdır: Şiddet mağduru olup sığınma evine gelen kadınların her türlü tedavileri ücretsiz yapılmalıdır. Çocuk anneler için mümkünse ayrı ve oyun alanlarının bulunduğu sığınma evleri açılmalıdır. Sığınma evinde kalan kadınlara meslek eğitimi verilmeli ve işe yerleştirmede öncelik sağlanmalıdır.
8. Türkiye’de şiddete maruz kalan kadın nüfusunun çokluğu dikkate alındığında kadın sığınma evlerinin yetersiz olduğu görülmektedir. 2005 Belediye Kanunu’nda nüfusu 50 bin ve üstü olan belediyelere sığınma evi açma yükümlülüğü yüklenmişti. Bu yasa daha sonra revize edilerek nüfus limiti 100 bine çıkarılmıştır. Bu yasanın yeniden eski haline dönüştürülerek, nüfusu 50 binin üzerinde olan belediyelerin sığınma evi açmaları zorunlu hale getirilmelidir.
9. Asgari ücretle çalışan kadınlar, adli yardıma başvurduklarında, “gelir sahibi” oldukları için hizmet alamamaktadırlar. Bununla birlikte adli yardım için ödenen ücretin yetersiz olmasından dolayı avukatlar “adli yardım hizmeti” vermek istememektedirler. Bu nedenle adli yardım alanında yeniden düzenleme yapılması, başvurular için yoksulluk belgesinin alınmaması ve avukatların bu konuda teşvik edilmesi sağlanmalıdır.
10. Kadına yönelik şiddet davalarında hâkimlerin “takdir yetkisini” kullanarak cezalarda indirim gitmeleri önemli bir sorundur. Şiddet, tecavüz, tecavüzcüsü ile evlendirme, töre ve namus gibi saiklerle işlenen cinayetlerde indirim uygulanmamalıdır. Kadına yönelik şiddet vakıalarında hakimlerin cezalarda takdir yetkisi kaldırılmalıdır.
11. Aile mahkemelerinin iş yükü dikkate alınarak, sadece şiddet vakalarını derinlemesine inceleyecek olan kadına yönelik şiddete ilişkin *özel ihtisas mahkemeleri* kurulmalıdır.

VII. KADIN SAĞLIĞI

İlgili Maddeler: 5, 10, 11, 12, 14, 16

Türkiye’de 1980’li yıllarda artan nüfusun getirdiği ekonomik ve sosyal baskıları azaltmak amacıyla, devlet eliyle doğum kontrol politikalarına ağırlık verilmiştir. Bunun etkileri ilerleyen yıllarda görülmüş ve Türkiye’de doğurganlık hızı düşmeye başlamıştır. Bir ülkede nüfusun kendini yenileme oranı 2.1 çocuktur. Türkiye’de toplam doğurganlık hızı, 2001 yılında 2,37 iken 2008’de 2.14’e düşmüştür. Doğurganlık hızı 2011 yılında nüfusun kendini yenileyemeyeceği oranın da altına düşerek 2,02’e gerilemiştir. Gelişmiş ülkelerin şu anda yaşlı nüfusları nedeniyle yaşamış oldukları ekonomik ve sosyal sorunlar dikkate alınarak, Türkiye’de nüfusu arttırmaya yönelik politikalar izlenmeye başlanmıştır. Gerçekleştirilen kampanyalar neticesinde toplam doğurganlık hızı tekrar yükselmeye başlamış ve 2014’te 2,17’e çıkmıştır. Türkiye’de en üst düzeyde izlenen üç çocuk politikasının ana nedeni nüfusun hızla yaşlanmasıdır.

Türkiye’de yaşam süresi 2013 yılı itibariyle erkeklerde 74,7, kadınlarda ise 79,2 yıla çıkmıştır. 2023 yılında beklenen yaşam süresinin kadınlarda 80,2’e, erkeklerde ise 75,8 yıla yükseleceği tahmin edilmektedir. Kadınların daha uzun yaşaması, beraberinde yaşlılıktan kaynaklanan sağlık sorunlarına maruz kalmalarını getirecektir. Önümüzdeki yıllarda bu konu Türkiye’nin gündemine yoğun biçimde gelecektir.

Seyreden Olumlu Gelişmeler

Türkiye’de kadın sağlığıyla ilgili olarak son yıllarda önemli adımlar atılmaktadır. Bu adımların bir kısmı şunlardır:

1. Kız çocuklarının daha anne karnında iken karşı karşıya kaldığı en büyük tehlike cinsiyet nedeniyle gebeliğe son verilmesidir. Türkiye’de tıbbi müdahale ile cinsiyet seçimi yasak olup sadece cinsiyetle taşınan hemofili ya da bazı kas hastalıkları söz konusu olduğunda cinsiyet seçimi için PGT'nin kullanılmasına izin verilmektedir.
2. Kadınların sağlık açısından karşı karşıya kaldıkları en önemli sorun erken yaşta evlilik ve gebeliktir. Türkiye’de son yıllarda ortalama ilk evlenme yaşı yükselmektedir. 2001 yılında 22,2 olan kadınlar için ortalama ilk evlenme yaşı, 2013 yılında 23,6’ya yükselmiştir.⁵⁰
3. Son yıllarda izlenen kampanyaların da etkisiyle ergen (15-19 yaş arası) doğurganlık hızı azalmaya başlamıştır. 2009 yılında binde 37 olan ergen doğurganlık hızı, 2013 yılında binde 28’e düşmüştür.

⁵⁰ TÜİK İstatistiklerle Kadın-2015

4. Çocuk gelin ve çocuk anne sorununa çekilen dikkat ve izlenen politikaların sonucunda, 2001 yılında yüzde 0,2 olan 15 yaş ve altı kız çocuklarının doğurma yüzdesi 2013 yılında sıfıra inmiştir.
5. Anne çocuk ölümlerini azaltmaya yönelik olarak verilen şartlı sağlık desteklerinin de etkisiyle, 2000’li yılların başında kadınların sağlık kuruluşlarında gerçekleştirdikleri doğumların oranı yüzde 95’e varmıştır. 2003 yılında yüzde 78,6 olan 20 yaş ve altı kadınların sağlık kuruluşlarında gerçekleştirdiği doğum oranı, 2013 yılında yüzde 97,3’e yükselmiştir.
6. Kırsalda yaşayan kadınlara yönelik izlenen politikalar neticesinde kırsaldaki kadınların sağlık kuruluşlarında gerçekleştirdiği doğum oranı 2013 yüzde 64,3’ten yüzde 91,7’e yükselmiştir.
7. Anne-çocuk eğitimleri kapsamında evlilik öncesi danışmanlık hizmetleri arttırılmaktadır. 2014 yılında evlilik öncesi danışmanlık hizmeti verilen kişi sayısı 123709, evlilik öncesi danışmanlık eğitimi verilen personel sayısı da 3200 olmuştur.⁵¹
8. Sağlık Bakanlığı, üreme, cinsel sağlık, cinsel yolla bulaşan hastalıklar başta olmak üzere kadın sağlığını dolaylı etkileyen konularda erkekleri bilinçlendirmek amacıyla jandarma ile işbirliği kurmuştur. Bu kapsamda bütün er ve erbaşlara yukarıdaki konulara ek olarak gebeliğin oluşumu, aile planlaması, gebe anne sağlığı konusunda eğitimler verilmektedir.⁵²
9. Benzer bir eğitimi de Milli Eğitim Bakanlığı sürdürmektedir. Bakanlık, anne, baba ve çocuk eğitimi kapsamında üreme sağlığı başta olmak üzere, çeşitli sağlık konularında eğitimler vermektedir.

Devam Eden Sorunlar

Kadın sağlığı konusunda atılan olumlu adımlara rağmen hala devam etmekte olan birtakım sorunların olduğu bilinmektedir. Sağlık konusuyla ilgili belli başlı sorunlar şunlardır:

1. Çocuk evliliğini önleme konusunda yasal düzenlemeler gerçekleştirilmesine rağmen, uygulamada sorunlar görülmektedir. 2014 yılı verilerine göre kız çocuklarının yüzde 23,7’si 16-19 yaş aralığında iken evlilik yapmıştır.⁵³
2. Evlilik konusunda toplumsal cinsiyet kalıpları hala bir sorun olarak var olmaya devam etmektedir. Erkek çocukların erken yaşta evlendirilmesi toplum tarafından hoş görülmezken, kız çocuklarının evlendirilmesi hoş karşılanmaktadır. Kız çocuklarının 15-19 yaşlar arasında iken

⁵¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 Yılı İdari Faaliyet Raporu

⁵² Sağlık Bakanlığı 2015 Yılı Faaliyet Raporu

⁵³ TÜİK Nüfus İstatistikleri 2015

evlenmesine erkeklerin yüzde 15.2'i kadınların ise yüzde 10,8'i sıcak bakmaktadır. Buna karşın 15-19 yaş arası erkeklerin evliliğine sıcak bakma oranı yüzde 3'ün altındadır.

3. Erken yaşta evlendirilen kızların genel olarak kendilerinden daha yaşlı erkeklerle evlendirildikleri anlaşılmaktadır. Bazı durumlarda yaş farkı 10 yaşına kadar çıkabilmektedir.
4. 2008 yılı verilerine göre 15-49 yaş aralığındaki kadınların sadece yüzde 46'sı modern gebeliği önleyici bir yöntem uygulamıştır. 2013 verilerine göre modern gebeliği önleyici yöntemler kullanan kadınların oranı yüzde 49'dur. Bu durum istenmeyen gebeliklerin oluşumuna yol açmaktadır.⁵⁴
5. Türkiye'de doğumda anne ölüm oranı son yıllarda yükselme eğilimine girmiştir. 2012 yılında doğumda anne ölüm oranı 100 binde 15.4'ten 2014 yılında 19'a yükselmiştir. Anne ölüm oranları Norveç, Danimarka gibi üst gelir grubu ülkelerde 100 bin canlı doğumda 14.0'dır.
6. Doğumda anne ölümü konusunda Türkiye'de bölgeler arasında derin farklılıklar bulunmaktadır. Doğu Marmara Bölgesi'nde 100 binde 7.7 olan doğumda anne ölüm oranı, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde 32.2'e çıkmaktadır.⁵⁵
7. Türkiye'de bebek ölümlerini azaltmaya yönelik geliştirilen tedbirlere rağmen *bebek ölüm hızında* beklenen düşüş görülmemiştir. 2010 yılında binde 12 olan bebek ölüm oranı, 2014 yılında ancak 11,1'e düşürülebilmiştir.
8. Beş yaş altı çocuk ölüm hızında da benzer biçimde çok yavaş bir azalma görülmektedir. 2013 yılında binde 13,4 olan beş yaş altı çocuk ölüm hızı, 2014 yılında sadece binde 13,3'e düşmüştür.⁵⁶

---

⁵⁴ Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2008 ve Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013 http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf (Erişim: 15 Nisan 2016)

⁵⁵ Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2012. İnternet kaynağı için bkz. <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-32083/saglik-arastirmalari-genel-mudurlugu-saglik-istatistikl-.html> (Erişim: 19 Haziran, 2016).

⁵⁶ TÜİK, Ölüm İstatistikleri, 2014 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18623> (Erişim: 17 Nisan 2016)

Eylem Planları

Yukarıda ifade edildiği gibi Türkiye’de geliştirilen değişik politikalara rağmen kadın sağlığı konusunda beklenen başarı elde edilememiştir. Kadın sağlığı konusunda ilave önlemlere ve politikalara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

1. İstenmeyen gebeliklerin önlenmesine yönelik olarak eğitimlere önem verilmelidir. Özellikle genç yaşta evlenen kadınlara yönelik olarak bu eğitimlerin yaygınlaştırılması gerekir.
2. Yaş ve cinsiyete bağlı olarak üreme sağlığı eğitimi MEB müfredatına konulmalı ve mümkünse ortaokullarda verilmelidir.
3. Üreme sağlığı ve cinsel sağlık eğitimi verilirken toplumun hassasiyetlerinin ve değer yargılarının dikkate alınmasında yarar vardır.
4. İstenmeyen gebeliklerin önlenmesine yönelik olarak yoksul kadınlara ücretsiz korunma (doğum kontrol hapı ve rahim içi araç gibi) araçları sağlanmalıdır.
5. Özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınların sağlık kuruluşlarında gerçekleştirdikleri doğum oranı yüzde 90’a çıkmasına rağmen yeterli değildir. Kırsal kesimdeki yoksul kadınların gebelik takiplerinin gerçekleştirilmesi ve doğumun yaklaşması ile birlikte bu kadınların sağlık kuruluşlarının olduğu yerlerde doğuma kadar bakımlarının sağlanması önemlidir.
6. Özellikle okur- yazar olmayan yoksul gebe ve yeni doğum yapmış kadınların koruyucu amaçlı takiplerine önem verilmelidir.
7. Şartlı sağlık yardımlarının kapsamı genişletilmeli ve okur yazar olmayan yoksul gebe ve yeni doğum yapmış kadınlar bu kapsama dahil edilmelidir.
8. Daha önce çok sayıda doğum gerçekleştirmiş kadınlar, gebelik ve doğum sırasında daha yüksek risklere sahiptir. Bu nedenle yüksek risk içeren kadınlara, istenmeyen gebeliklere karşı etkili doğum kontrolü eğitimi verilmelidir.
9. Bebeklik ve çocukluk dönemi aşılamanın kapsamı genişletilmelidir. Bebek ve çocukların aşı takiplerinin yapılmasına özen gösterilmelidir. Özellikle yeni doğan bebeklerin takibi konusunda daha hassas olunmalı ve anne eğitimine önem verilmelidir.

VIII. MÜLTECİ KADINLAR

İlgili Maddeler: 1, 4, 10,11, 16

Suriye’de baş gösteren iç savaşın sonucunda milyonlarca Suriyeli göçmen Türkiye’ye sığınmıştır. Sınır komşusu olması, takip ettiği “açık kapı” politikası ve Suriyeli göçmenlere sağladığı imkanlardan dolayı Türkiye Suriyeli göçmenleri en fazla çeken iki ülkeden biridir. Yapılan tahminlere göre Türkiye’de üç milyon civarında Suriyeli göçmen yaşamaktadır. Bunlar içinde kamplarda yaşayanların oranı yüzde 10 civarındadır. Bugün Suriyeli göçmenler Türkiye’nin hemen hemen tüm şehirlerine dağılmış durumdadırlar.

Türkiye’de devletin sağladığı imkanlardan yararlanmanın temel şartı kayıtlı olmaktır. Bu durum Suriyeli göçmenler için de geçerlidir. Kayıtlı olan Suriyeli göçmenlere eğitim ve sağlık imkanları devlet tarafından sağlanmaktadır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, refakatsiz ve ayrı düşmüş mülteci çocukları ülke vatandaşı çocuklarla aynı statüde görmekte ve himaye etmektedir. Türkiye’ye sığınan mültecilerin yaklaşık yüzde 35’i kadın, yüzde 50’i ise çocuklardan oluşmaktadır. Suriyeli sığınmacı kadınlar, sığınmacıların genel olarak karşılaştıkları sorunların yanı sıra kadın olmanın getirdiği ek sorunlarla da baş etmek durumundadırlar.

Olumlu Yönde Seyreden Gelişmeler

Türkiye, Suriyeli mültecilere yönelik çok yönlü destek çalışmaları yapmaktadır. Kamplarda yaşayan Suriyeliler devletin himayesi altında bulunmaktadır. Dolayısıyla kamp dışında bulunanlara göre daha güvende oldukları görülmektedir. Suriyeli göçmenler içinde sermayesini Türkiye’ye taşıyıp ülkede iş yapan bir kesimin olduğunu da kaydetmek gerekir. Suriyeli göçmenlerle ilgili atılan bazı olumlu adımlar şunlardır:

1. Nisan 2014’te kabul edilen 6458 Sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” kapsamında, refakatsiz çocuk, özürlü, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel şiddete maruz kalmış mülteci ve sığınmacılar, “özel ihtiyaç sahipleri” olarak tanımlanarak koruma altına alınmıştır.
2. Aynı yasaya göre işkence, cinsel şiddet ya da diğer ciddi psikolojik ve bedensel şiddete maruz kalan kadınlar kadın sığınma evlerine kabul edilebilir. Sığınma evlerine Kabul edilen mülteci ve sığınmacılar, barındıkları merkezlerdeki diğer kadınlarla aynı haklara sahiptirler.

3. Türkiye'deki kampların fiziksel koşulları dünya standartları ortalamasının üstündedir. Bu durum Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesini teşvik edici nedenlerden birini oluşturmaktadır.
4. Suriyeli mülteciler 2013 yılından itibaren sağlık hizmetlerine erişebilmektedirler. Ancak sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için kayıtlı olmaları gerekmektedir.
5. AFAD'ın 2013 yılında yapmış olduğu araştırmaya göre, kamplarda kalan kadın sığınmacıların yüzde 93,8'i, buna karşın kampların dışında kalan kadınların ise yüzde 57,9'u sağlık hizmetlerinden yararlanmaktadırlar.
6. Kadınlara verilen sağlık hizmetleri doğum hizmetini de kapsamaktadır. Kamplarda kalan kadınların yüzde 96.2'si ile kamp dışında kalan kadınların yüzde 97.1'i hastanelerde doğum yapmaktadırlar.
7. Türkiye'de devletin yanı sıra hayırsever vatandaşların Suriyelilere destek olduğu görülmektedir. Suriyelilerin kaldığı evlerdeki *ev eşyaları* genelde yardımseverler tarafından temin edilmektedir.
8. Kamplarda yaşayan okul çağındaki çocukların yaklaşık yüzde 80'i okula gitmektedir. Devlet, Suriyeli öğrencilerin kendi dilinde eğitim almasını sağlamaktadır.
9. Suriyeli mültecilerin adalete erişimini kolaylaştırmak amacıyla UNDP ile Türkiye Barolar Birliği tarafından ortaklaşa bir proje yürütülmektedir.

Devam Eden Sorunlar

Türkiye, Suriyeli göçmenlere yönelik bir takım hizmetleri sunmasına rağmen kampların dışında kalan Suriyeli göçmenler kendi başlarının çaresine bakmak zorundadırlar. Bunlar içinde ciddi sorunlarla karşılaşanlar vardır. Suriyeli göçmenler yaşadıkları bazı sorunlara şu şekilde işaret edilebilir:

1. Kamp dışında kalan kadınların sadece yüzde 44.5'nin AFAD kaydı bulunmaktadır. Geriye kalanların kaydı olmadığı için Türkiye'nin sunduğu hizmetlerden etkin biçimde yararlanamamaktadırlar.
2. Kamp dışında kalan mülteci çocukların okullaşma oranları düşüktür. Yapılan araştırmalara göre okula giden kamp dışındaki çocukların oranı yüzde 25 düzeyindedir. Çocuklar yaygın olarak değişik işletmelerde çırak veya benzeri pozisyonlarda çalıştırılmaktadırlar.
3. Türkiye'ye sığınan Suriyeli kadınların sosyo-ekonomik olarak düşük niteliklere sahip oldukları görülmektedir. Kamplarda kalan kadınların yüzde 56.7'si ev kadını olup, yüzde 30'unun mesleği bulunmamaktadır. Sadece yüzde 4'ü (öğretmen, hemşire veya ebe gibi) çeşitli mesleklere sahiptir.
4. Mülteciler, çalışma izninin alınmasından kaynaklanan sıkıntılar nedeniyle zor şartlarda ve düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Buna eğitim düzeyi yüksek Suriyeliler de dahildir.

5. Suriyeli mülteciler Türk yasa ve yönetmenliklerden haberdar olamadıkları için kendilerine sağlanan hakların farkında değildirler.
6. Suriyeli kadın ve kızlar, maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel tacizler konusunda konuşmaktan çekinmektedirler. Çekinmelerine yol açan nedenlerden biri de dil engelidir.
7. Mevcut yasalara göre mülteci kadınların mevcut kurum ve uygulamalardan yararlanmalarına herhangi bir engel bulunmamasına rağmen bu kurumlarda çalışan personelin yeterli bilgiye veya duyarlılığa sahip olmayışından dolayı hizmetler aksayabilmektedir.
8. Kamp dışında yaşayan Suriyelilerin karşılaştığı en önemli sorunların başında konut sorunu gelmektedir. Suriyelilerin önemli bir kısmı yaşanacak nitelikte olmayan konutlar ve mekanlarda kalabalık biçimde barınmak durumunda kalmaktadırlar. Birkaç ailenin aynı konutu paylaştığı örnekler yaygın olarak görülmektedir.
9. Mülteci kadın ve kızların ihtiyaçları erkek mültecilere göre daha farklıdır. Mülteci kadınlar, asgari bakım temizlik ve beslenme gibi sorunların etkisini daha çok hissetmektedirler.
10. Kamp dışında kalan kadınlar, çok zorunlu olmadıkça sağlık hizmetlerinden faydalanmamaktadır. Kamp dışında yaşayan mülteci gebe kadınların gebelik takibi, çocukların aşılama gibi koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerinden faydalanma oranı çok düşüktür.⁵⁷
11. Suriyeli kadın ve kızların kısa süreli evlilik ve fuhuş baskısıyla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu durum özellikle sınıra yakın illerde daha sık görülmektedir. Bu bölgede yaşı küçük (15-18 yaş arası) Suriyeli kız çocuklarının ikinci ve üçüncü eş olarak evlendirildikleri görülmektedir. Sınır bölgelerine yakın illerde, Suriye'den genç kız ve kadınların getirilerek evlendirildiği bir tür sektör ortaya çıkmıştır.
12. Sığınmacı kadınlar maruz kaldıkları baskılar ve yaşam koşulları nedeniyle daha fazla ruh ve sinir hastalıklarına yakalanma riski taşımaktadırlar. Bu kadınların psikolojik desteğe ihtiyacı daha fazladır. AFAD tarafından yapılan araştırmaya göre Suriyeli kadınların yaklaşık yüzde 52'sinin psikolojik desteğe ihtiyacı vardır.⁵⁸

Eylem Planları

---

⁵⁷ Mazlumder, Kamp Dışında Yaşayan Kadın Suriyeli Sığınmacılar Raporu, 2014. İnternet kaynağı için bkz. <http://mazlumder.org>

⁵⁸ AFAD, Suriye Raporları, <https://www.afad.gov.tr/tr/IcerikDetay1.aspx?ID=16>

1. Öncelikle göçmen kadın ve çocuklarla ilgili daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Mültecilerin Türkiye'deki sosyal ve ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri konusunda çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte yetersizdir. Özellikle İşgücü piyasalarındaki etkilerini analiz etmeye yönelik çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.
2. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye yük olduğuna ilişkin baskın ve yaygın bir kanaat vardır. Bu da yer yer Suriyelilere karşı olumsuz bir tutumu ve bakışı beslemektedir. Oysa Türkiye'de iş kuran, ülkeye sermaye transfer eden çok sayıda Suriyeli var. Bunların çeşitli araştırmalarla ortaya çıkarılarak Suriyelilerin Türkiye'ye etkisi çok yönlü tespit edilmelidir.
3. Mülteci veya sığınmacı kadın ve çocuklarına dönük psikolojik danışmanlık hizmetleri ve rehabilitasyon çalışmaları arttırılmalıdır. Bu konuda sivil toplum kuruluşlarının ve gönüllülerin desteğini almaya dönük kampanyalar yürütülmelidir.
4. Mülteci kadınlara ve çocuklarına yönelik dil kursu imkanı arttırılmalıdır. Zira Suriyeli kadınlar dil engelinden dolayı değişik sorunlarla karşılaşmaktadırlar.
5. Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde Arapça ve Kürtçe hazırlanacak bilgilendirme broşürleri ve kamu spotları geliştirilerek hem Suriyeli, hem de yerli vatandaşa yönelik farkındalık oluşturma çalışmaları yapılmalıdır.
6. Göçmenlerin Türkiye'ye intibakını sağlamaya ve göç travmalarının üstesinden gelmeye dönük rehabilitasyon ve uyum çalışmaları yapılmalıdır. Bu tür çalışmalar devletin yanı sıra sivil toplum örgütleri ve gönüllüler tarafından da gerçekleştirilmelidir.
7. Kamp dışında yaşayan kadınlara ve çocuklara dönük koruyucu ve önleyici tedbirlerin arttırılması gerekir. Kadın istismarının önüne geçmek bakımından bu tür tedbirler önemlidir. Aksi takdirde Türkiye'de önüne geçilmez bir takım sosyal sorunlarla karşı karşıya kalınabilir.
8. Eğitim kursları, meslek edindirme, istihdam, Türkçe öğrenimi, adalete erişim noktasında farkındalık çalışmaları geliştirilmelidir. Bu tür çalışmalar, değişik kurslar ve seminerler yoluyla yapılabilir.

IX. ENGELLİ KADINLAR

İlgili Maddeler: 2, 4,10,11, 12a

Türkiye’de anayasa herkesi eşit olarak kabul eder. Anayasanın eşitliği vurgulayan 10. maddesine 2010 tarihinde yapılan değişikle pozitif ayrımcılık içeren şu hüküm ilave edilmiştir: “Çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” Anayasanın yanı sıra, 5378 sayılı Engelliler Yasası da engellileri, temel hak ve özgürlükler bakımından diğer bireylerle eşit tutmakta ve toplumsal hayata katılımları konusunda önlemlerin alınacağını belirtmektedir. Söz konusu yasa, engelli bireylerin, dolaylı veya doğrudan ayrımcılığa tabi tutulmasını yasaklamaktadır. Yasa, engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri için her türlü erişimin sağlanacağını belirtmektedir. 2014 yılında Engelliler Yasası’nda yapılan değişikle bağımsız yaşama konusu bir kez daha vurgulanmıştır.

Ancak buna rağmen Türkiye’de engelliler uygulamadan kaynaklanan nedenlerden dolayı diğer yurttaşlarla eşit şartlarda yaşayamamaktadırlar. Engelli bireylerin yaşadığı sorunların başında erişebilirlik sorunu gelmektedir. Başta kentler olmak üzere, yollar, parklar, bahçeler ve kamu hizmeti veren ulaşım araçları engellilere göre düzenlenmediği için engelliler birçok kamu hizmetinden mahrum kalmaktadırlar. TÜİK verilerine göre nüfusun yüzde 1.4’ü görme, yüzde 1.1’i işitme, yüzde 0.7’si konuşma, yüzde 3.3’ü ortopedik ve yüzde 2.2’si de zihinsel engelli olmak üzere yaklaşık yüzde 9’a yakını engellidir.

Olumlu Yönde Seyreden Gelişmeler

Devlet, son yıllarda engellilerle ilgili bazı iyileştirmelerde bulunmaya çalışmaktadır. İyileştirmeleri, sosyal yardım, istihdam önceliği, engellilere göre mekan düzenlemesi gibi alanlarda görüyoruz. Engellilerle ilgili olumlu yönde seyreden bazı gelişmeler şunlardır:

1. Engellilere yönelik yasal metinlerde kullanılan dil değişmekte ve İngilizceye paralel bir seyir izlemektedir. Türkiye’de 2013 yılında gerçekleştirilen değişiklik ile “özürlü” kelimesi yerine “engelli” kelimesi kullanılmaya başlanmış ve Özürlüler Yasası, Engelliler Hakkında Kanun Olarak değiştirilmiştir.
2. Türkiye’de 2002 yılında ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin yaklaşık yüzde 52’sinin, süregen hastalığı olanların

da yaklaşık yüzde 36'sının sosyal güvenliği bulunmamaktaydı.⁵⁹ Aynı tarihte kadın engellilerin sağlık erişimi konusunda önemli sorunları vardı. Sözcüme ortopedik kadın engellilerin yüzde 42.6'sının tedavileri yapılmamıştır. Benzer bir uygulama görme ve zihinsel engellilerde de görülmekteydi. 2012 yılında kabul edilen 5510 Sayılı Genel Sağlık Sigortası kapsamında engellilerin de sağlık hizmet bedelleri devlet tarafından karşılanmaya başlanmıştır.

3. Devlet, engellilerin bakımı karşılığında ailelere belli miktarda ödeme yapmaktadır. Engellilik oranı yüzde 70'in üzerinde olan engellilerin yakınlarına bakım ücreti olarak 458 TL, engellilik oranları yüzde 40-69 arasında olanlara da 305 TL ödenmektedir. Ayrıca 18 yaş altı engellilerin ailelerine aylık 305 TL yardım yapılmaktadır.
4. 2007 yılında evde bakım hizmeti alanların sayısı 30638'den 2016 yılında 469305'kişiye ulaşmıştır. Benzer biçimde 2002 yılında Resmi bakım hizmetinden yararlanan engelli sayısı 1943'ten 2016 yılında 7327 kişiye ulaşmıştır.
5. 4857 sayılı İş Kanunu'nun "Engelli Ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu" başlıklı 30. maddesinde, 50 ve üzeri işçi çalıştıran işyerlerine yüzde 3 oranında engelli çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir.
6. Benzer bir zorunluluk 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamında eleman istihdam eden kurumlarda da geçerlidir. 657 kapsamında eleman çalıştıran kurumlarda personelin yüzde 3'nün engelli olması öngörülmüştür.
7. Engellilerin emek piyasalarına girmesini kolaylaştırmak için pozitif ayrımcılık kapsamında çeşitli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmekte ve teşvikler verilmektedir.
8. Şubat 2014 tarihinden geçerli olmak üzere İş Kanunu'nun 30/6 maddesine göre, gerek zorunlu, gerekse kontenjan fazlası engelli istihdam eden işverenin, asgari ücret üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin tamamı Hazine tarafından karşılanmaktadır.
9. Şubat 2011 tarihinde çıkarılan 6111 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması" adlı yasada engelli personelin özel sektör tarafından çalıştırılması teşvik edilmiştir. Kontenjan fazlası veya yükümlü olmadığı halde engelli çalıştıran işyerlerinin işveren tarafından ödenmesi gereken primlerin yarısının Hazine tarafından karşılanması öngörülmüştür.

Devam Eden Sorunlar

---

⁵⁹ Başbakanlık Özürsüzler İdaresi Başkanlığı, *Türkiye Özürsüzler Araştırması Temel Göstergeleri, 2002*. İnternet kaynağı için bkz. <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899>. Pdf (Erişim: 12 Mayıs, 2016).

Engellilerle ilgili bazı iyileştirmeler yapılmasına rağmen hala ciddi sorunların var olduğu bilinmektedir. Büyük bir kısmı uygulamadan kaynaklanan bu sorunların bir kısmı şunlardır:

1. Türkiye’de engelli bireylere yönelik atasözü ve deyimlere bakıldığında olumsuz bir algının olduğu görülmektedir. Örneğin “körle yatan şaşı kalkar”, “bitli baklanın şaşı alıcısı olur”, “kel ölür sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur”, “kör atın kör müşterisi”, “eli ayağı düzgün birini bulmak” “kör topal gitmek” gibi ifadeler bu bağlamda örnek olarak verilebilir.
2. İşgücüne katılım bakımından engelli erkeklerle engelli kadınlar arasında dikkate değer oranda farklılıklar bulunmaktadır. 2011 yılı verilerine göre engelli erkeklerin işgücüne katılım oranı yüzde 32.2 iken, engelli kadınların oranı yüzde 6.7’dir. Engelli erkeklerde işsizlik oranı yüzde 14.6 iken, engelli kadınlarda yüzde 21.5’tir.⁶⁰
3. 2011 verilerine göre, en az bir engeli olanların içinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüzde 23,3’tür. Okuma yazma bilmeyen erkeklerin oranı yüzde 10,9 iken kadınların oranı yüzde 32,4’tür. En az bir engeli olup, yükseköğretim mezunu olan engellilerin oranı erkeklerde yüzde 4, kadınlarda ise yüzde 1,5’tir.⁶¹
4. Toplumda engellilere karşı olumsuz bir yaklaşım söz konusudur. Bu bakımdan toplumun yüzde 70’i engellilerle komşu olmak istememektedir.
5. Engelli bireyler ile aynı iş yerinde çalışmak istemeyenlerin oranı da oldukça yüksektir. Örneğin, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nda müdür olarak çalışan bir engelli, personelinin kendisiyle çalışmak istemediğini ve kendisinden emir almaktan rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir.⁶²
6. 5378 Sayılı Engelliler Yasasının 15. maddesinde “Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelli çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve engelli olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanır,” denmektedir. Ne var ki, bütün engelli çocukların eğitim alabilme imkânı bulunmamaktadır.
7. Türkiye’de özellikle okul öncesi sınıflarda ve özel anaokullarında öğrenci sayısının yüzde 10’unun zihinsel engelli çocuklardan oluşturulması zorunlu olarak öngörülmesine rağmen uygulamada başarılı olunamamıştır.
8. Yayınlanan resmi genelgelere rağmen kamuda engelli istihdamı hala çok düşük düzeydedir. Örneğin, Türkiye’deki en geniş kamu istihdamını

⁶⁰ TÜİK, Dünya Nüfus Günü, 2015. İnternet kaynağı için bkz. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18617> (Erişim: 10 Mart, 2016).

⁶¹ TÜİK, Dünya Nüfus Günü , 2015. Aadı geçen yer.

⁶² TBMM, *Engelli Hakları İnceleme Raporu*, 24. Dönem 3. Yasama Yılı 2013 Yılı Raporu

sağlayan MEB’de 2003-2009 yılları arasında atanan toplam personel içindeki engelli oranı sadece yüzde 0,36 düzeyinde olmuştur.

9. Kamu kurumlarında engelliler için tahsis edilen kadrolar yöneticiler tarafından tam olarak doldurulmamaktadır. Söz gelimi Mayıs 2016 verilerine göre kamudaki 64191 engelli kontenjanının 21040’ı boştur.⁶³
10. Gerek kamu, gerekse özel sektörün yükümlülükleri oranında engelli çalıştırmadıkları görülmektedir. 2014 yılında İŞKUR’a başvuran engelli sayısı 77632 olup bunların sadece 232’i kamuda 26118’i de özel sektörde işe yerleştirilmiştir.⁶⁴
11. Kamu başta olmak üzere engelli istihdamında bariz bir cinsiyet ayrımı gözükmemektedir. 2016 verilerine göre kamuda istihdam edilen engellilerin sadece %23’ü kadındır.⁶⁵
12. Türkiye’de belediye otobüslerinin büyük bir kısmı engelli kullanımına müsait değildir. AB’ye uyum çerçevesinde Temmuz 2012 yılına kadar toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi hedeflenmiş olmasına rağmen, 2016 yılı itibariyle engelli erişimi hala tam olarak sağlanamamaktadır.

Eylem Planları

Engellilerin normal vatandaşlarla asgari düzeyde de olsa eşit şartlarda toplumsal yaşama katılımını sağlamak için atılması gereken önemli adımlar bulunmaktadır. Bunların bir kısmı aşağıdaki şekilde zikredilebilir:

1. Yasalardaki pozitif gelişmelere rağmen toplumda engellilere yönelik negatif tutum ve algılar yavaş yavaş değişmeye başlasa da hala devam etmektedir. Bu nedenle farkındalık çalışmalarına önem verilmelidir. Engelliliğin bir eksiklik olmadığı, fizyolojik bir özellik olduğu düşüncesinin topluma kazandırılması gerekir.
2. Engellilerin eğitiminin önündeki engellerin kaldırılması gerekir. Bunun için de başta ulaşılabilirlik imkanları olmak üzere, binaların ve dersliklerin, engellilerin erişimine uygun hale getirilmesi lazımdır. Yine diğer ailelerin engelli öğrencileri kendi çocuklarıyla aynı sınıfta görmeye razı olmasını sağlamak icap eder.

---

⁶³ Devlet Personel Başkanlığı, Engelli Personel ve ÖMSS İstatistikleri, 2016. İnternet kaynağı için bkz. <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri> (Erişim: 20 Mayıs, 2016).

⁶⁴ Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016: Engelli ve yaşlı Bireylere İlişkin istatistikler. İnternet kaynağı için bkz. http://eyh.aile.gov.tr/data/56179f30369dc5726c063e73/B%C3%BCIten_Nisan2016 (Erişim: 18 Mayıs, 2016).

⁶⁵ Devlet Personel Başkanlığı, 2016 Engelli Personel ve ÖMSS İstatistikleri . İnternet kaynağı için bkz. <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri> (Erişim: 5 Mayıs, 2016).

3. Engellilere yönelik kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde nitelikli personel büyük öneme sahiptir. Bu bakımdan engellilere hizmet vermede nitelikli personel sayısının arttırılması gerekir.
4. Engelli istihdamının arttırılmasıyla ilgili tedbirlerin alınması gerekir. Bu amaca hizmet etmek üzere 5378 Sayılı Yasa'nın 13. maddesi kapsamında öngöröldüğü biçimiyle engellilerin meslek seçebilmeleri ve bu mesleğe yönelik eğitimleri alabilmeleri konusunda tedbirlerin alınması gereklidir.
5. Kamuda engelli istihdamının önündeki engellerden birini yöneticiler oluşturmaktadır. Duyarlılık ve farkındalık eğitimleriyle yöneticilerin bu konuda hassas olması ve empati geliştirmesi sağlanmalıdır.
6. Türkiye'de engelli erişimi ile ilgili en önemli sıkıntı, çıkarılan yasaların uygulanması ve denetlenmesindeki isteksizliktir. Bunun çözümü için karar alıcılar ve uygulayıcılar düzeyinde farkındalık çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekir.

